

BE/KE Përkrahje për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë* (PDKK)

Pilot Projekti i Zhvillimit Lokal – Rajoni i Pejës

Zhvillimi i Turizmit mbi Trashëgiminë Kulturore

Raport i Studimit të Fizibilitetit**

Maj 2011

Përgatitur nga Terry O'Regan, Ekspert i Këshillit të Evropës

*** Ky shënim është pa paragjykim të qëndrimeve mbi statusin dhe është në përputhje me Rezolutën 1244 të KS të OKB-së dhe Opinionin e GJND-së për Deklaratën e Pavarësisë së Kosovës.**

Ky dokument është prodhuar brenda kornizës së projektit të përbashkët 'BE/KE - Përkrahja për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë'. Përmbajtja nuk reflekton domosdoshmërisht qëndrimin zyrtar të Bashkimit Evropian dhe/apo të Këshillit të Evropës.

Imazhet e përfshira kanë për qëllim të lidhin qendrën moderne të Pejës që bën hapa drejt përparimit me trashëgiminë e pasur kulturore dhe natyrore të rajonit, mishëruar nga Manastiri i Deçanit, Xhamia e Hadumit dhe Burimi i ujit shërues termal (Banja).

Përmbajtja

	Faqe
Hyrje	4
Pjesa 1	
Përmbledhje ekzekutive	5
Pjesa 2	
Qëllimet e projektit	6
Historiku	
Metodologjia	
Pjesa 3	
Faza 1 – Analiza e të dhënave të studimit	9
Të dhëna shtesë – Konteksti legjislativ	15
Pjesa 4	
Analiza SWOT (PDMK) e rezultatit të studimit	16
Pjesa 5	
Opsionet për strategji mbi turizmin kulturor	24
Pjesa 6	
Opsioni i preferuar për strategji mbi turizmin kulturor	28
Pjesa 7	
Rekomandimet e studimit të fizibilitetit	30
Shtojcat	
A. Referencat & Burimet	33
B. Lista e ligjeve potenciale relevante në Kosovë	35
C. Vlerësim i sektorëve të ndryshëm të turizmit	37
D. Përshkrim paraprak i rajonit të Pejës	40

Hyrje

Projekti PDKK është një veprim i BE/KE për të përkrahur promovimin e diversitetit kulturor në Kosovë.

Ky studim specifik në aktivitetin 4 – Pilot Projekti i Zhvillimit Lokal në rajonin e Pejës synon të identifikojë strategjinë e duhur për të avancuar objektivat e projektit PDKK në kontekst të zhvillimit të një komponenti të qëndrueshëm për turizëm kulturor brenda një strategjie të përgjithshme mbi turizmin për rajonin.

Është një projekt prej 5 fazash dhe studimi i fizibilitetit është punim nga faza 2.

Detyrë e veçantë në detaje ishte:

- Të analizohen rezultatet nga të dhënat e mbledhura që rezultojnë nga një studim paraprak
- Të lehtësohen etapat e para të aktiviteteve për zhvillim ekonomik rajonal: diagnoza, metodologjia dhe studimi i fizibilitetit siç u kërkua nga ekipi PDKK.
- Të njihen të gjitha iniciativat rajonale dhe gjithashtu ligjet dhe nënligjet në Kosovë me qëllim të ofrimit të ndihmës ekipit të projektit.
- Të punohet në bashkëpunim të ngushtë me ekspertin lokal dhe ndërkombëtar dhe stafin e projektit PDKK dhe të mbahen ata rregullisht të informuar mbi përparimin e arritur dhe problemet e ndeshura gjatë implementimit të aktiviteteve
- Të bëhet një studim i fizibilitetit dhe sigurohen rekomandime për etapën e ardhshme të strategjisë rajonale mbi zhvillimin e turizmit në rajonin e Pejës

Ky studim i fizibilitetit përfundon planin e punës për fazat 1 & 2.

"Si do t'a dijmë se jemi ne pa të kaluarën tonë?" - John Steinbeck, Vilet e Zemërimin,

"Shpëtimi i pamjes fizike të kulturave dhe civilizimeve të kaluara, megjithëse i rekomandueshëm, mund të dëshmohej të jetë pa kuptim nëse nuk përkrahet me përpjekje paralele për të inkurajuar një kulturë të gjallë që në mënyrë kreative lidhet me trashëgiminë fizike."

Stefano Bianca (Trusti Aga Khan) – Ruajta e Trashëgimisë së Ndërtuar, J. Mark Schuster, John De Monchaux, Charles A. Reilly, botimi i 2^{të}.

"Problemi me atë çfarë ne bëjmë qëndron në të vendosurit se çfarë është përfitimi nga historia dhe çfarë është pesha ... E ardhmja duhet të zhvillohet nga e kaluara, e jo ta zhdukë atë. Dëshmia e historisë, pavarësisht nëse është arkiv apo arkitekturë, është e rrallë dhe me vlerë për t'u ruajtur.

Është relevante, është e dobishme. Këtu gjithashtu rastis të jetë e bukur. Nuk është masë e keqe e një njeriu- çfarë ai len pas vetes."

Robert Roemer siç është cituar nga William Least Heat-Moon në librin 'Autostrada e Kaltër'

Pjesa 1

Përmbledhje ekzekutive

Studimi i fizibilitetit u krye në një dokument sistematik të strukturuar-mënyrë të kontrolluar duke u bazuar në të dhënat në dispozicion (Shtojca A) dhe duke u ndihmuar shumë nga pjesëmarrja dhe përkrahja aktive e ekipit të ngarkuar me këtë punë të projektit.

Është shqyrtuar dhe analizuar raporti këshillues i UBO-s i përgatitur gjatë studimit të tyre të fazës 1. Gjatë shqyrtimit të rezultateve të studimit u arrit pajtimi që ka një mungesë të rëndësishme të bazës së të dhënave që ka nevojë të trajtohet. Një përshkrim i përkohshëm i rajonit dhe gjashtë komunave u përgatit si një hap fillestar në këtë proces (Shtojca D). Duhet të theksohet që mungesa e të dhënave duhet të trajtohet gjatë fazës 3-strategjisë. Analiza SWOT (PDMK) e të dhënave të mbledhura në fazën 1 të studimit këshillues të UBO-s zbuloi dobësi të përhapura gjerësisht në skenarin potencial për zhvillim të turizmit të lidhur me trashëgiminë kulturore.

Por ajo gjithashtu fuqizoi pritjen që përbërësit kryesorë, sa i përket pasurive të shumëllojshme të trashëgimisë kulturore, një infrastrukture themelore dhe një sektori ekzistues të papërvojë të turizmit në rajon për të mundësuar zhvillim të turizmit kulturor, siguruan që dobësitë e identifikuar mund të trajtohen. Ka një numër të vogël të atraksioneve kryesore për vizitorë në rajon të cilat do t'a tërheqin një nivel të caktuar të turizmit pavarësisht nga iniciativat më të gjera-projekti PDKK ofron mundësinë për t'i sjellur popullatës së gjerë përfitime ekonomike nga turizmi gjatë procesit të realizimit të objektivave të veta më të mëdha.

U shqyrtua dhe diskutua korniza legjislative (Shtojca B). Duket se ndërsa legjislacioni dëshmon për qëllimet e mira, ekziston një mënyrë për të shkuar më tej para se të bëhet plotësisht efektiv “në terren”. U është kushtuar rëndësi sektorëve të ndryshëm të turizmit dhe masave për t'u implementuar (Shtojca C)

U shqyrtuan dhe identifikuan një numër skenarësh për të vendosur se si në mënyrën më të mirë të krijohet një strategji e duhur për të realizuar objektivat e projektit PDKK në lidhje me një qasje të balancuar ndaj diversitetit, trashëgimisë dhe turizmit kulturor.

Skenari i përzgjedhur do të përfshijë ekipin PDKK duke luajtur një rol kryesor udhëheqës në trajtimin e dobësive sa i përket trashëgimisë kulturore dhe gjithashtu një rol barabar kryesor dhe ndihmës në zhvillimin e një produkti të turizmit për rajonin ku trashëgimia kulturore do të luaj një rol kryesor ekonomik që është i balancuar në mënyrë të qëndrueshme me rolin e vet barabar të rëndësishëm social, koheziv.

Rekomandimet sugjerojnë shfrytëzimin e plotë të kornizës konsultative/pjesëmarrëse që ekipi PDKK tanimë e ka zhvilluar në rajon dhe gjetiu në Kosovë për të zhvilluar një strategji mbi turizmin kulturor që do të mundësojë implementimin e objektivave të projektit. Një rekomandim si “fokus” është inkorporuar dhe përqendrohet në bërjen e planeve paralele të lidhura me turizmin kulturor dhe trashëgiminë meqë kjo duket se

përputhet mirë me iniciativat e ndryshme të PDKK/PPZHL tanimë në progres në Kosovë dhe ofron në mënyrë kritike një produkt “tregues” që duhet të bëhet proces dhe një nxitës kulturor dhe ekonomik për rajonin në të ardhmen.

Pjesa 2

Historiku

Populli i Kosovës jeton në një tokë me një histori të pasur dhe komplekse dhe gjithashtu në një peizazh të pasur dhe kompleks natyror dhe kulturor. Kosova ka përjetuar një konflikt të dhimbshëm në kohën e fundit ku një trashëgimi kulturore e përbashkët u fragmentua dhe ndërtesat që siguruan një tregim vizual të bazuar në përvojë nga historia e tyre e gjatë fatkeqësisht u bënë shënjestra simbolike për akte të zemërimit dhe ndëshkimit.

Thellësia e humbjeve të tilla shpesh kalon e pavërejtur në rast të humbjes më të drejtpërdrejtë personale gjatë konfliktit. Por trashëgimia e njerëzve dhe vendit paraqet vazhdimësi të sigurtë të popullatave të tashme dhe të ardhshme përkundrejt fatunave të jetës me një vlerësim të potencialit kreativ të racës njerëzore.

Gjatë dhjetë viteve të kaluara shumë ndërtesa kryesore të trashëgimisë janë restauruar, projekti PDKK është duke vepruar në madje shkallë më të madhe dhe bën përpjekjet e veta për të rindërtuar komunitetet, ndërtesat dhe peizazhet në një aktivitet të përfurcuar dhe integruar në aspektin kulturor.

Qëllimet e projektit

Metoda e veçantë e punës në projekt ka qenë dinamike dhe fleksibile duke iu përgjigjur rrethanave ndërsa ato zhvilloheshin dhe dijes dhe përvojës së fituar. Përqendrimi fillestar në lokacionet e trashëgimisë kulturore është zgjeruar në një kuptim më holistik të trashëgimisë kulturore dhe shoqërisë.

Objektivi i përgjithshëm (CRIS numër 2009/219-555)

“Të sigurojë qëndrueshmëri afatgjatë të lokacioneve të trashëgimisë kulturore në Kosovë”

Qëllimi i projektit (CRIS numër 2009/219-555)

“Ky projekt specifik synon të rrisë aktivitetet në lidhje me procesin e rehabilitimit të trashëgimisë kulturore me të gjitha institucionet relevante, duke shfrytëzuar trashëgiminë kulturore si një mjet për pajtim dhe dialog ndërmjet komuniteteve dhe për të filluar zhvillimin e potencialit ekonomik të këtij sektori të veçantë.”

Objektivi paraprak dhe qëllimi i projektit PDKK pasqyron qasjen e vet progresive dhe hap pas hapi ndaj trashëgimisë kulturore duke filluar nga lokacionet dhe/apo ndërtesat dhe restaurimi dhe/apo prezantimi të të njëjtave në një angazhim plotësisht holistik dhe dinamik me kulturën dhe trashëgiminë, duke përfshirë trashëgiminë kulturore

jomateriale dhe materiale së bashku me trashëgiminë peizazhore dhe në më pak lokacione-trashëgiminë specifike natyrore, duke përfshirë biodiversitetin. Objektivat kryesore të projektit PDKK që dalin nga pozita e tanishme janë:

- Promovimi i diversitetit kulturor si një mekanizëm për të pajtuar dhe integruar komunitetet e ndryshme
- Promovimi i diversitetit kulturor si një burim dinamik, social dhe ekonomik
- Zhvillimi i një sektori të qëndrueshëm të turizmit kulturor të integruar në aspektin shoqëror.

Projekti PDKK në Pejë është duke u implementuar në 5 faza.

Deri më tani studimi i implementuar nga UBO Consulting ishte rezultati kryesor nga faza 1 – Diagnoza e projektit.

Veprimet e kërkuara në fazën 1 – diagnozën janë si në vijim

- Mbledhja dhe analiza e të dhënave mbi trashëgiminë në rajon
- Vlerësimi i infrastrukturës
- Identifikimi i palës (së interesuar)

Faza 1 – Diagnoza ishte pothuaj e plotë dhe është përfunduar me
Faza 2 – Studimin e fizibilitetit.

Veprimet e kërkuara në fazën 2 – studimin e fizibilitetit janë si në vijim:

- Përmbledhja e rezultateve të fazës diagnostike
- Rekomandimi për Strategji Rajonale të Turizmit
- Plani paraprak i veprimit
- Mbikëqyrja e studimit të fizibilitetit
- Konfirmimi/miratimi i studimit të fizibilitetit

Studimi i fizibilitetit është bërë dhe kryer gjerësisht brenda asaj kornize.

Metodologjia

Metodologjia për studim ishte si në vijim:

- Shqyrtimi i dokumentacionit të siguruar (shih shtojcën)

- Analiza e fazës 1 – Diagnoza e studimit të projektit të implementuar nga UBO Consulting e titulluar ‘Studim mbi Mundësitë e Zhvillimit të Turizmit Kulturor në Rajonin e Pejës’.
- Përgatitja e studimit të fizibilitetit në bazë të një kontrolli të programuar, vijues, konsultativ dhe dokumentit (12 nëndokumente)
- Vizita studimore në rajonin e Pejës dhe takimi me trupin e ekspertëve, trupin konsultativ, trupin bashkërendues dhe grupin drejtues rajonal.
- Marrëveshja me konsensus mbi rekomandimin e strategjisë
- Hulumtimi shtesë
- Përgatitja dhe dorëzimi i studimit të përfunduar të fizibilitetit

Pjesa 3

Konteksti – Situata ekzistuese

Analiza e rezultateve nga faza paraprake 1; Mbledhja e të dhënave të studimit

Hyrje

Studimi nuk duket se ka qenë i përcaktuar në mënyrë specifike për të mbledhur të dhëna, më saktë është kryer më shumë në një stil studimi kualitativ dhe kuantitativ marketingu mbi mbështetjen e turizmit të lidhur me trashëgiminë kulturore dhe qëndrimet ndaj të njëjtit, por gjatë procesit ka arritur të mbledhë të dhëna mbi kategoritë e specifikuar më lartë të lëndës.

Të dhënat janë nxjerr dhe përfshirë në përshkrimin paraprak rajonal dhe komunal (Shtojca D).

Studimi gjithashtu ka mbledhur të dhëna të studimit të tregut që japin informata mbi vlerësimin e infrastrukturës dhe identifikimin e palëve në studimin e fizibilitetit.

Studimi është kryer dhe raportuar me titujt vijues:

- Institutet për Mbrojtjen e Monumenteve
- Rezultatet krahasuese komunale nga gjashtë destinacione të trashëgimisë kulturore
- Përshkrim i destinacioneve të trashëgimisë kulturore-Rezultatet nga përfaqësuesit lokalë në komunën e Pejës, Klinës, Deçanit, Istogut, Junikut & Gjakovës
- Pronarët e trashëgimisë kulturore
- Turistët & vizitorët lokalë
- Banorët lokalë
- Agjencitë lokale të udhëtimit
- Perceptimet e turistëve/vizitorëve nga rajonet tjera
- Perceptimet e agjencive turistike nga rajonet tjera

Analiza e të dhënave të studimit zbulon me sa vijon:

Rezultatet më gjithëpërfshirëse sistematike të studimit duket të jenë ato të siguruara nga përfaqësuesit lokalë me titullin “Rezultatet krahasuese komunale nga gjashtë destinacione të trashëgimisë kulturore”. Përfundimet e tyre gjithashtu duket që konfirmohen përgjithësisht nga studimet tjera.

Duket të ketë disa mospajtime ndërmjet qëndrimeve të shprehura në disa nga studimet veçanërisht në lidhje me qasjen (mundësinë e hyrjes).

Në vijim paraqiten çështjet e përgjithshme kryesore që u nxorën nga të dhënat e studimit:

Pasuritë e trashëgimisë kulturore

Ka pasuri të konsiderueshme të trashëgimisë së ndryshme materiale kulturore në rajon, kryesisht e identifikuar që përbëhet nga ndërtesat dhe lokacionet arkeologjike, historike, shpirtërore, fetare, varreve, shtëpive për jetesë, muzeve, kullave, mullinjve me ujë, urave dhe çarshive.

Një pasuri e trashëgimisë kulturore prej 119 ndërtesave dhe lokacioneve në rajon është identifikuar, vlerësuar dhe sistemuar. Pronësia është relevante-publike (42), private (49), e komunitetit fetar (26).

Numri i lokacioneve të cilat iu janë nënshtruar dhe janë duke iu nënshtruar restaurimit/rehabilitimit është i vogël ((IMM Gjakovë (8), IMM Pejë (8).

Duket se janë duke u bërë punë restauruese/rehabilituese nga agjencitë e jashtme/OJQ-të por kjo nuk është plotësisht e qartë nga dokumentacioni.

Duket se ka disa dyshime lidhur me gjendjen e disa lokacioneve të vëna në listë-disa mund të mos ekzistojnë më tutje siç është përshkruar. Është e paqartë nëse ky observim vlen për listat e përfshira në anekset e studimit apo listat tjera.

Pasuria e trashëgimisë kulturore në rajon zakonisht nuk ka referime për sa i përket rëndësisë lokale, rajonale, evro-rajonale, gjithëevropiane apo ndërkombëtare kështu që është vështirë të vlerësohet rëndësia e saj.

Motivimi për vizitorët përgjithësisht vlerësohet si i lartë në Pejë dhe disi më pak gjetiu në rajon.

Megjithëse ka referime të shkurtëra për trashëgiminë jomateriale siç janë praktikat fetare, zejet, muzika dhe vallëzimi, studimi nuk dëshmon ekzistencën e një trashëgimie kulturore përkatëse jomateriale në rajon.

Pajtueshmëria me rajonet fqinje përmendet si variabile.

Pasuritë e peizazhit kulturor

Të dhënat e studimit nuk i referohen në mënyrë specifike pasurisë së peizazhit kulturor në rajon por referencat e përgjithshme për topografinë dhe shtrirjen e pasurisë së peizazhit kulturor në rajon sugjerojnë se ka pasuri të peizazhit kulturor në rajon.

Pasuria e trashëgimisë natyrore

Ka një pasuri të trashëgimisë materiale kulturore në rajon, kryesisht e identifikuar që përbëhet nga ndërtesat dhe lokacionet.

Pasuria e trashëgimisë natyrore prej 11 lokacioneve është identifikuar, vlerësuar dhe sistemuar. Pronësia është më pak relevante - publike (11), private (2).

Pasuria e peizazhit natyror

Lokacionet e trashëgimisë natyrore të identifikuara duket se përfshijnë disa peisazhe të jashtëzakonshme natyrore-kjo sugjeron se ka më shumë pasuri të peizazhit natyror që shtrihen në rajon.

Masat për ngritjen e vetëdijes

Janë duke u ndërmarrë masa për ngritjen e vetëdijes mbi rëndësinë e trashëgimisë natyrore & kulturore në rajon por me sa duket ato nuk janë gjithmonë adekuate.

Turizmi ekzistues kulturor

Pasuritë e trashëgimisë kulturore në rajon tanimë janë duke tërhequr vizitorët dhe turizmi kulturor është një aktivitet ekonomik në rajon megjithëse në një nivel relativisht të ultë.

Trashëgimia natyrore e rajonit duket të jetë atraksioni më i madh për vizitorët sa i përket vizitave turistike/arkitekturës & natyrës/ambientit dhe e vlerësuar mjaft mirë për diversitetin kulturor/artistik.

Në rrethanat rajonale duket se ekziston një mosbalancë destinacioni turizmi me lokacionet e vizituara më së shumti në apo afër qytetit të Pejës.

Lokacionet fetare apo monumentet duket se tërheqin numrin më të madh të turistëve.

Turistët/vizitorët në rajon janë kryesisht nga Kosova apo diaspora e saj me një nivel të ulët të turizmit ndërkombëtar (14%).

77% e turistëve/vizitorëve në rajon e vlerësuan “ofertën turistike” në rajon si të jashtëzakonshme apo mbi mesatare.

Infrastruktura fizike

Në përgjithësi sugjerohet që infrastruktura e përgjithshme nuk është adekuate.

Shqetësimet janë përmendur megjithëse jo në mënyrë konsistente rreth sigurimit të infrastrukturës themelore sikur rryma dhe uji.

Infrastruktura rrugore duket të jetë adekuate përveç në zonat më të largëta të rajonit.

Infrastruktura e shërbimeve të transportit duket të jetë adekuate dhe ndoshta e shtrenjtë.

Infrastruktura administrative

Angazhimi i drejtpërdrejtë i infrastrukturës administrative në trashëgimi kulturore dhe turizëm kulturor duket disi e fragmentuar dhe nën nivelin e resurseve

Ekziston një sugjerim që niveli i planifikimit të përgjithshëm strategjik nuk është adekuat.

Ekzistojnë gjithashtu sugjerime që niveli i planifikimit zhvillimor dhe kontrolli zhvillimor nuk është adekuat dhe referime se dizajni i ndërtesave të reja nuk është në gjendje t'i përgjigjet nevojës për master plane dhe plane rregullatore.

Financimi & Buxhetet

Mungesa e dhe/apo nevoja për financim adekuat dhe sigurim buxheti ishin tema periodike.

Infrastruktura turistike e lidhur me trashëgiminë kulturore

Spektori ekzistues i turizmit kulturor në rajon duket të jetë me burime të dobëta dhe të ketë një infrastrukturë shumë të dobët të turizmit kulturor.

Mungesa dhe/apo cilësia e dobët e sinjalizimit dhe informatave janë potencuar në mënyrë të përsëritur në studime.

Rrugët gjithashtu u kritikuan.

Me sa duket është krijuar një mekanizëm i kufizuar vlerësimi.

Ka vetëm një qendër informative turistike në rajon (Pejë).

Duket se ka promovim joadekuat në medie të aseteve të turizmit kulturor të rajonit-vizitorët kryesisht ndikohen nga familja/miq të etj.

Marketingu për turizëm të lidhur me trashëgiminë kulturore në rajon duket të jetë pothuaj joekzistent, përveç disa iniciativave specifike sikur përvoja e Rugovës.

Infrastruktura mikpritëse

Spektori ekzistues mikpritës duket se i plotëson nevojat dhe pritjet e tregut të tanishëm turistik dhe duket se pritët mirë.

Angazhimi i komunitetit në trashëgimi kulturore në rajon

Pronarët privatë në përgjithësi nuk janë të angazhuar në sektorin e turizmit kulturor dhe kanë një pritje që të sigurohet financimi nga autoritetet për t'i ndihmuar ata në ruajtjen e trashëgimisë kulturore dhe angazhimin në turizmin kulturor.

Pronarët privatë kanë shprehur interesim të ulët për bashkëpunim.

Përfitimet e perceptuara nga turizmi kulturor, shprehur nga sektori privat dhe sektorët tjerë, janë identifikuar kryesisht në aspektin ekonomik, infrastrukturor dhe të përgjithshëm social.

Ekziston një sugjerim i përgjithshëm që komunitetet lokale nuk janë të angazhuar në trashëgiminë e tyre kulturore sa është e dëshirueshme.

Studimi i banorëve lokalë megjithatë sugjeron se një interpretim më pozitiv është i mundshëm me shumë banorë që janë të vetëdijshëm dhe të informuar.

Përfitimet e perceptuara nga turizmi kulturor, shprehur nga banorët lokalë, janë identifikuar më shumë sa i përket traditave dhe kulturës se sa kushteve ekonomike, infrastrukturore dhe në përgjithësi sociale.

Duket se ka grupe aktive të komunitetit lokal apo OJQ në shumicën e rajoneve

Palët e interesuara në rajon

Studimi duket se ka angazhuar suksesshëm shumicën e palëve kryesore të interesuara në rajon.

Studimi dhe diversiteti kulturor në rajon

Çështja e diversitetit kulturor përmendet tërthorazi në studim në kontekst të analizës së popullatës dhe referimeve për religjione të ndryshme në rajon.

Dobësitë kryesore të identifikuara në vetë studim janë si në vijim:

Mungesa e sinjalizimeve dhe informatave të duhura mbi trashëgiminë kulturore

Nivel i ultë i angazhimit të qytetarëve lokalë në pasurinë e trashëgimisë kulturore dhe sektorin përkatës të turizmit

Masa joadekuate për ngritjen e vetëdijes mbi trashëgiminë kulturore

Nivel dukshëm i ulët i financimit dhe/apo interesimit të autoriteteve relevante

Infrastrukturë joadekuate-nuk është gjithmonë e qartë nëse kjo i referohet infrastrukturës së përgjithshme administrative dhe fizike, infrastrukturës së

trashëgimisë kulturore, infrastrukturës së përgjithshme turistike apo infrastrukturës së trashëgimisë kulturore.

Veprimet e sugjeruara në të dhënat e studimit për të përmirësuar situatën ekzistuese

Master planet & planet rregullatore në nivel rajonal dhe komunal

Zbatimi i instrumenteve të aplikueshme ligjore

Sigurimi i investimit shtesë/financimit dhe trajtimi i detyrimeve të qarta në sektorin financiar

Prioritetizimi i komponentit të turizmit në planet zhvillimore komunale

Promovimi i turizmit në rajon përmes marketingut etj.

Përmirësimi i standardeve në të gjithë sektorët e industrisë së turizmit

Shqyrtimi i mënyrave për të ofruar vlera për para për vizitorët/turistët

Sigurimi i kapaciteteve shtesë të akomodimit

Përkufizimi i zonave të mbrojtura

Sigurimi i programeve dhe projekteve të rehabilitimit

Implementimi i konservimit/menaxhimit të përmirësuar të lokacioneve arkeologjike, monumenteve arkitekturore dhe ansambleve si një çështje urgjente

Implementimi i programit për ngritjen e vetëdijes për trashëgiminë kulturore dhe ambientin tek komunitetet lokale

Të dhëna shtesë

Konteksti legjislativ

Hyrje

Një listë e ligjeve në Kosovë që lidhen drejtpërdrejtë apo tërthorazi me projektin PDKK është përfshirë në shtojca. Lista ende është duke u shqyrtuar dhe mund të ketë ligje tjera që do të përfshihen. Ato sugjerojnë një kornizë ligjore relativisht gjithëpërfshirëse për projektin PDKK.

Aplikimi aktual i ligjeve kërkon vlerësim sikur që kërkon marrëdhënia ndërmjet këtyre ligjeve dhe dispozitave legislative në nivel komunal dhe shtrirja dhe rëndësia e rregulloreve lokale akoma pritet të përcaktohet.

Nga diskutimet me palët e interesuara dhe të dhënat e terrenit duket se ekziston një mospajtim ndërmjet qëllimit të legjislacionit në vend dhe implementimit praktik në terren me referencë të veçantë në planifikimin hapësinor dhe standardet ambientale.

Në veçanti ka pak dëshmi për një planifikim të strukturuar dhe proces zhvillimor me dëshmi të planeve zhvillimore apo kontroll të planifikimit. Nëse ky është rasti është vështirë të parashihet një e ardhme afatgjatë për një industri të suksesshme turistike.

Pjesa 4

Analiza e rezultateve nga mbledhja paraprake e të dhënave të studimit & Verifikimi i misionit i është nënshtruar analizës SWOT (PDMK)

Hyrje

Në vijim janë paraqitur pikat kryesore të përgjithshme që u nxorën nga të dhënat e studimit (dok. 003/B) dhe të plotësuara me observimet e dhëna nga misioni në Kosovë në muajin mars 2011 dhe që të gjitha i janë nënshtruar një SWOT (PDMK) analize.

Analiza SWOT (PDMK) është bërë në kuadër të kornizës së objektivave kryesore të miratuara nga projekti PDKK të cilat janë si në vijim:

- Promovimi i diversitetit kulturor si një mekanizëm për të pajtuar dhe integruar komunitetet e ndryshme
- Promovimi i trashëgimisë kulturore si një pasuri dinamike, sociale dhe ekonomike
- Zhvillimi i një sektori të qëndrueshëm të turizmit kulturor të integruar në shoqëri.

Përparësitë dhe dobësitë:

Pasuria e trashëgimisë kulturore

Përparësitë

Ka pasuri të konsiderueshme të trashëgimisë së ndryshme materiale kulturore në rajon, kryesisht e identifikuar që përbëhet nga ndërtesat dhe lokacionet arkeologjike, historike, shpirtërore, fetare, varreve, shtëpive për jetesë, muzeve, kullave, mullinjve me ujë, urave dhe çarshive.

Një pasuri e trashëgimisë kulturore prej 119 ndërtesave dhe lokacioneve në rajon është identifikuar, vlerësuar dhe sistemuar. Pronësia është relevante-publike (42), private (49), e komunitetit fetar (26).

Dobësitë

Numri i lokacioneve të cilat iu janë nënshtruar dhe janë duke iu nënshtruar restaurimit/rehabilitimit është i vogël, IMM Gjakovë (8), IMM Pejë (8).

Duket se janë duke u bërë punë restauruese/rehabilituese nga agjencitë e jashtme/OJQ-të por kjo nuk është plotësisht e qartë nga dokumentacioni.

Duket se ka disa dyshime lidhur me gjendjen e disa lokacioneve të vëna në listë-disa mund të mos ekzistojnë më tutje siç është përshkruar. Është e paqartë nëse ky observim vlen për listat e përfshira në anekset e studimit apo listat tjera.

Pasuria e trashëgimisë kulturore në rajon zakonisht nuk ka referime për sa i përket rëndësisë lokale, rajonale, evro-rajonale, gjithëevropiane apo ndërkombëtare kështu që është vështirë të vlerësohet rëndësia e saj.

Motivimi për vizitorët përgjithësisht vlerësohet si i lartë në Pejë dhe disi më pak gjetiu në rajon.

Megjithëse ka referime të shkurtëra për trashëgiminë jomateriale siç janë praktikat fetare, zejet, muzika dhe vallëzimi, studimi nuk dëshmon ekzistencën e një trashëgimie kulturore përkatëse jomateriale në rajon.

Gjatë ligjëratës së muajit mars informatat e misionit mbi trashëgiminë jomateriale kulturore dolën nga diskutimet dhe vizitat muzeve dhe çarshive që dëshmuuan ekzistencën e një trashëgimie të pasur kulturore jomateriale në rajon por kjo nuk duket se është regjistruar dhe sistemuar sistematikisht. Kishte gjithashtu dëshmi shqetësuese që trashëgimia jomateriale kulturore e rajonit është në rrezik për t'u humbur.

Pajtueshmëria me rajonet fqinje (në Ballkan) përmendet si variabile.

Pasuria e peizazhit kulturor

Dobësitë

Të dhënat e studimit nuk i referohen në mënyrë specifike pasurisë së peizazhit kulturor në rajon por referencat e përgjithshme për topografinë dhe shtrirjen e pasurisë së peizazhit kulturor në rajon sugjerojnë se ka pasuri të peizazhit kulturor në rajon—kjo ka rrjedh nga misioni i muajit mars, por duket se nuk është vlerësuar, regjistruar dhe sistemuar sistematikisht.

Pasuria e trashëgimisë natyrore

Përparësitë

Ka një pasuri të trashëgimisë natyrore në rajon, e identifikuar që kryesisht përbëhet nga malet, lumenjtë, liqenet, grykat, ujëvarat, shpellat dhe burimet e ujit të ngrohtë.

Pasuria kryesore e trashëgimisë natyrore prej 11 lokacioneve është identifikuar, vlerësuar dhe sistemuar.

Pronësia është më pak relevante - publike (11), private (2).

Dobësitë

Dyshohet se shumë lokacione tjera të trashëgimisë natyrore nuk janë identifikuar, vlerësuar dhe sistemuar.

Pas misionit të muajit mars ka dalur një dokument mbi biodiversitetin- ‘Vlerësim i biodiversitetit të Kosovës’ maj 2003 – përgatitur në emër të USAID/Kosovë. Një shqyrtim i shkurtër dëshmon se ky është shumë i dobishëm megjithëse dokument shumë i përgjithshëm. Kërkohej një dokument më i detajuar dhe më specifik. Është interesante që dokumenti thotë se rajoni i “Bjeshkëve të Nemuna” është marrë në konsideratë të shpallet si park nacional në vitin 2003.

Pasuria e peizazhit natyror

Përparësitë

Lokacionet e trashëgimisë natyrore të identifikuara duket se përfshijnë disa peisazhe të jashtëzakonshme natyrore.

Dobësitë

Dyshohet se ka pasuri të peizazhit natyror të përhapura më gjerë në rajon-kjo ka dalur nga misioni i muajit mars, por kjo pasuri duket se nuk është vlerësuar, regjistruar dhe sistemuar sistematikisht.

Masat për ngritjen e vetëdijes

Dobësitë

Janë duke u ndërmarrë masa për ngritjen e vetëdijes mbi rëndësinë e trashëgimisë natyrore & kulturore në rajon por me sa duket ato nuk janë gjithmonë adekuate.

Turizmi ekzistues kulturor

Përparësitë

Pasuritë e trashëgimisë kulturore në rajon tanimë janë duke tërhequr vizitorët dhe turizmi kulturor është një aktivitet ekonomik në rajon megjithëse në një nivel relativisht të ultë.

Trashëgimia natyrore e rajonit duket të jetë atraksioni më i madh për vizitorët sa i përket vizitave turistike/arkitekturës & natyrës/ambientit dhe e vlerësuar mjaft mirë për diversitetin kulturor/artistik.

77% e turistëve/vizitorëve në rajon e vlerësuan “ofertën turistike” në rajon si të jashtëzakonshme apo mbi mesatare.

Dobësitë

Në rrethanat rajonale duket se ekziston një mosbalancë destinacioni turizmi me lokacionet e vizituara më së shumti në apo afër qytetit të Pejës.

Lokacionet fetare apo monumentet duket se tërheqin numrin më të madh të turistëve.

Turistët/vizitorët në rajon janë kryesisht nga Kosova apo diaspora e saj me një nivel të ulët të turizmit ndërkombëtar (14%).

Infrastruktura fizike

Dobësitë

Në përgjithësi sugjerohet që infrastruktura e përgjithshme nuk është adekuate.

Shqetësimet janë përmendur megjithëse jo në mënyrë konsistente rreth sigurimit të infrastrukturës themelore sikur rryma dhe uji.

Infrastruktura rrugore duket të jetë adekuate përveç në zonat më të largëta të rajonit.

Infrastruktura e shërbimeve të transportit duket të jetë adekuate dhe ndoshta e shtrenjtë.

Studimi nuk e ka potencuar çështjen e mbeturinave dhe hedhurinave por megjithatë vizita studimore zbuloi se ky paraqet një problem të madh në Kosovë dhe rajonin e Pejës.

Infrastruktura administrative

Përparësitë

Ekzistenca dhe implementimi i Strategjisë për Zhvillim Rajonal 2010-2013 është një përparësi me potencial të konsiderueshëm në rajon që ofron mundësitë për bashkëpunim dhe integrim paralel.

Dobësitë

Angazhimi i drejtpërdrejtë i infrastrukturës administrative në trashëgimi kulturore dhe turizëm kulturor duket disi e fragmentuar dhe nën nivelin e resurseve

Ekziston një sugjerim që niveli i planifikimit të përgjithshëm strategjik nuk është adekuat.

Ekzistojnë gjithashtu sugjerime që niveli i planifikimit zhvillimor dhe kontrolli zhvillimor nuk është adekuat dhe referimet se dizajni i ndërtesave të reja nuk është në gjendje t'i përgjigjet nevojës për master plane dhe plane rregullatore.

Gjatë misionit të muajit mars menaxhimi i mbeturinave u identifikua si një problem në tërë rajonin. Është e habitshme se kjo nuk është paraqitur në të dhënat e studimit-mund të jetë se ka një pranim të përgjithshëm të situatës së tanishme shumë të pakënaqshme. Ishte gjithashtu inkurajuese të vërehet se një fushatë për të trajtuar këtë problem tani është duke u zhvilluar në Pejë.

Financimi & Buxhetet

Mungesa e dhe/apo nevoja për financim adekuat dhe sigurim buxheti ishin tema periodike.

Infrastruktura turistike e lidhur me trashëgiminë kulturore

Përparësitë

Ka pak shembuj të marketingut të turizmit të lidhur me trashëgiminë kulturore në rajon siç është përvoja e Rugovës dhe iniciativa tregtare nga ndërmarrjet turistike. Përvoja dhe dija e tyre janë përparësi që mund të zhvillohen më tej.

Dobësitë

Spektori ekzistues i turizmit kulturor në rajon duket të jetë me burime të dobëta dhe të ketë një infrastrukturë shumë të dobët të turizmit kulturor.

Mungesa dhe/apo cilësia e dobët e sinjalizimit dhe informatave janë potencuar në mënyrë të përsëritur në studime.

Mungesa e dhe/apo gjendja e keqe e rrugëve qasëse

Nuk ka dëshmi se është krijuar një mekanizëm për vlerësim.

Ka vetëm një qendër informative turistike në rajon (Pejë).

Duket se ka promovim joadekuat në medie të aseteve të turizmit kulturor të rajonit-vizitorët kryesisht ndikohen nga familja/miq të etj.

Marketingu për turizëm të lidhur me trashëgiminë kulturore në rajon duket të jetë pothuaj joekzistent, përveç disa iniciativave specifike sikur përvoja e Rugovës.

Infrastruktura mikpritëse

Përparësitë

Spektori ekzistues mikpritës duket se i plotëson nevojat dhe pritjet e tregut të tanishëm turistik dhe duket se pritet mirë.

Dobësitë

Sektori ekzistues mikpritës mund të mos jetë i pozicionuar mirë për të përmbushur kërkesat në rritje për treg të turizmit veçanërisht turizëm ndërkombëtar.

Angazhimi i komunitetit në trashëgiminë kulturore në rajon

Dobësitë

Pronarët privatë në përgjithësi nuk janë të angazhuar në sektorin e turizmit kulturor dhe kanë një pritje që të sigurohet financimi nga autoritetet për t'i ndihmuar ata në ruajtjen e trashëgimisë kulturore dhe angazhimin në turizmin kulturor.

Pronarët privatë kanë shprehur interesim të ulët për bashkëpunim.

Përfitimet e perceptuara nga turizmi kulturor, shprehur nga sektori privat dhe sektorët tjerë, janë identifikuar kryesisht në aspektin ekonomik, infrastrukturor dhe të përgjithshëm social.

Ekziston një sugjerim i përgjithshëm që komunitetet lokale nuk janë të angazhuar në trashëgiminë e tyre kulturore sa është e dëshirueshme.

Përparësitë

Studimi i banorëve lokalë megjithatë sugjeron se një interpretim më pozitiv është i mundshëm me shumë banorë që janë të vetëdijshëm dhe të informuar.

Përfitimet e perceptuara nga turizmi kulturor, shprehur nga banorët lokalë, janë identifikuar më shumë sa i përket traditave dhe kulturës se sa kushteve ekonomike, infrastrukurore dhe në përgjithësi sociale.

Duket se ka grupe aktive të komunitetit lokal apo OJQ në shumicën e rajoneve

Palët e interesuara në rajon

Përparësitë

Studimi duket se ka angazhuar suksesshëm shumicën e palëve kryesore të interesuara në rajon.

Dobësitë

Duket se ka mungesë të vlerësimit midis palëve për përfitimet nga bashkëpunimi

Studimi dhe diversiteti kulturor në rajon

Dobësitë

Çështja e diversitetit kulturor përmendet tërthorazi në studim në kontekst të analizës së popullatës dhe referimeve për religjione të ndryshme në rajon.

Dobësitë kryesore të identifikuara në vetë studim janë si në vijim:

Mungesa e sinjalizimeve dhe informatave të duhura mbi trashëgiminë kulturore

Nivel i ultë i angazhimit të qytetarëve lokalë në pasurinë e trashëgimisë kulturore dhe sektorin përkatës të turizmit

Masa joadekuate për ngritjen e vetëdijes mbi trashëgiminë kulturore

Nivel dukshëm i ulët i financimit dhe/apo interesimit të autoriteteve relevante

Infrastrukturë joadekuate-nuk është gjithmonë e qartë nëse kjo i referohet infrastrukturës së përgjithshme administrative dhe fizike, infrastrukturës së trashëgimisë kulturore, infrastrukturës së përgjithshme turistike apo infrastrukturës së trashëgimisë kulturore.

Veprimet e sugjeruara në të dhënat e studimit për të përmirësuar situatën ekzistuese

Përgatitja, miratimi & zbatimi i master planeve & planeve rregullatore në nivel rajonal dhe komunal

Zbatimi i instrumenteve të aplikueshme ligjore

Sigurimi i investimit shtesë/financimit dhe trajtimi i detyrimeve të qarta në sektorin financiar

Prioritetizimi i komponentit të turizmit në planet zhvillimore komunale

Promovimi i turizmit në rajon përmes marketingut etj.

Përmirësimi i standardeve në të gjithë sektorët e industrisë së turizmit

Shqyrtimi i mënyrave për të ofruar vlera për para për vizitorët/turistët

Sigurimi i kapaciteteve shtesë të akomodimit

Përkufizimi i zonave të mbrojtura

Sigurimi i programeve dhe projekteve të rehabilitimit

Implementimi i konservimit/menaxhimit të përmirësuar të lokacioneve arkeologjike, monumenteve arkitekturore dhe ansambleve si një çështje urgjente

Implementimi i programit për ngritjen e vetëdijes për trashëgiminë kulturore dhe ambientin tek komunitetet lokale

Mundësitë:

U konsiderua e panevojshme të vëhen në listë mundësitë pasi përparësitë dhe dobësitë e vërejtura dëshmojnë se ekziston një mundësi e fortë për të realizuar objektivat e projektit në rajonin e Pejës.

Çdo dobësi është një mundësi potenciale

Kërcënimet:

Përparësitë dhe dobësitë e vërejtura dëshmojnë me ton plot nënkuptim që kërcënim i ekziston për objektivat e projektit përveç nëse një shkallë e pranueshme e suksesit arrihet në trajtimin e shumë dobësive.

Dështimi do të ndikojë në trashëgiminë kulturore por më seriozisht do të ndikojë në cilësinë e jetës së gjeneratave të tashme dhe të ardhshme të rajonit.

Ndoshta një kërcënim i fshehur qëndron në nënvlerësimin e shkallës së sfidës. Ka dobësi përgjatë krejt strukturës së shoqërisë në Kosovë. Dobësitë nuk janë endemike por ato bazohen në një skenar kompleks të humbjes së pasurive duke përfshirë një përzierje të mungesës së financimit, trajnimit, përvojës dhe shkathtësive në të dyja në nivel profesional dhe menaxhues.

Projekti duhet zbatuar qëndrueshëm në një themel të fortë dhe gjithmonë duhet të mbrojtë dhe forcojë atë themel ndërsa ai shkon përpara madje duke paguar çmimin e progresit më të ngadalshëm nga ai që disa mund ta presin.

Në fakt pritjet e ngritura dhe përmirësimet e bëra duhet kujdesshëm të krahasohen gjatë gjithë procesit.

Një projekt me sukses të pjesërishëm do të mund t'i bënte dëme më afatgjate objektivave të projektit se sa asnjë projekt.

Ku pritjet nuk realizohen, apatia dhe mosinteresimi madje nguliten edhe më shumë në komunitet duke e bërë gjendjen shumë më të vështirë për projektet e ngjashme në të ardhmen. Frustrimi i projektit PDKK në rast dështimi duhet drejtuar në pasurinë e trashëgimisë kulturore.

Bërja e nxitimit të ngadalshëm dhe sigurimi i progresit të vazhdueshëm është mënyra më e mirë për të shmangur kërcënimet e tilla të qenësishme.

Pjesa 5

Skenarët e strategjisë opsionale

Hyrje

Analiza e të dhënave të studimit dhe përshkrimi i rajonit dhe gjashtë komunave treguan se do të ishte e mundshme të krijohet një strategji mbi turizmin kulturor për rajonin e cila do të kishte potencial të zhvillojë më tutje objektivat më të gjera mbi diversitetin kulturor të PDKK-së.

Pamja vijuese e përgjithshme bazohet në paragrafin e fundit të pjesës 2. Qasja metodologjike e raportit konsultativ të UBO-s është gjithashtu tregues i potencialit ndërsa potencon kufizimet që janë qartë evidente në analizën SWOT (PDMK).

Vetëdija e autoritetit publik dhe lokal dhe kuptimi i turizmit dhe vlerës së trashëgimisë kulturore në rajon është mjaft e limituar (me përjashtim të përfaqësuesve lokalë dhe IMM-ve). Ka pak dëshmi për një qasje të organizuar strategjike për zhvillim të turizmit kulturor apo tjetër apo për një strukturë të bashkërenduar menaxhuese dhe ka një zbrazëti informatash turistike në rajon. Megjithatë ka një vlerësim të përgjithshëm për potencialin e turizmit kulturor të rajonit dhe një gatishmëri për t'u angazhuar aktivisht me iniciativa për të vënë në jetë atë potencial.

Situata e tanishme në Kosovë dhe rajonin e Pejës në veçanti duket se siguron një “dritare mundësie” të vogël por shumë unike për të menaxhuar dhe formësuar zhvillimin e turizmit në përgjithësi dhe turizmit kulturor në veçanti në rajon në një mënyrë që siguron përfitime maksimale për popullatën lokale, jo vetëm në kushtet elementare ekonomike por në një kontekst më të gjerë kulturor që e vendos diversitetin dhe trashëgiminë e pasur të rajonit në zemër të komunitetit.

Katër skenare opsionale janë identifikuar për të siguruar një kornizë për aktivitetin e vlerësimit të fizibilitetit përkatësisht strategjinë e duhur për turizëm të lidhur me trashëgiminë kulturore që duhet ndjekur në rajonin e Pejës për të realizuar objektivat e projektit PDKK.

Opsioni 1 paraqet një nivel minimal të angazhimit në trashëgimi kulturore dhe procese të turizmit kulturor në rajon mbi dhe përtej aktivitetit të PDKK të lidhur me vlerësimin e kryer deri më tani dhe duke u zgjeruar në fillim të vitit 2012.

Secili nga tri opsionet vijuese paraqet një rritje të nivelit potencial të angazhimit/investimit dhe ndikimit të shfaqur.

Mund të ketë më shumë skenare opsionale që duhet të merren parasysh dhe unë mirëpres sugjerimet lidhur me këtë. Sigurisht se do të ketë përmirësime të skenareve të përshkruara.

Gjatë vlerësimit të katër opsioneve është e nevojshme të vendoset se cili opsion ka të ngjarë të përmbush objektivat kryesore të projektit PDKK të cilat janë:

- Promovimi i diversitetit kulturor si një mekanizëm për të pajtuar dhe integruar komunitetet e ndryshme
- Promovimi i trashëgimisë kulturore si një pasuri dinamike, sociale dhe ekonomike
- Zhvillimi i një sektori të qëndrueshëm të turizmit kulturor të integruar në shoqëri.

Gjatë marrjes së vendimit mbi atë se cila strategji është e realizueshme duhet llogaritur kapaciteti i rajonit të Pejës për të përmirësuar strategjinë dhe zbatuar atë ‘në terren’.

Opsioni 1 Skenari ‘mos bëj asgjë’

Skenari ‘mos bëj asgjë’ thjeshtë përfshin të qëndruarit mbrapa dhe të lejuarit që të zhvillohet situata ekzistuese. Akoma është një strategji por është shumë pasive apo ‘mosndërrhyrje’ në natyrë.

Në bazë të fazës 1 të studimit dhe duke supozuar se nuk është ndërmarrë asnjë iniciativë e madhe, rezultati ‘në rastin më të keq’* ka të ngjarë të jetë si në vijim:

Turizmi në rajon mund të pritët se do të zhvillohet në një mënyrë relativisht jo të bashkërenduar kryesisht i udëhequr me synime tregtare, ndoshta i shkëputur nga komuniteti lokal.

Përfitimet e turizmit të tillë nuk realizohen domosdoshmërisht nga popullsia lokale.

Elementi i turizmit kulturor i ofertës së përgjithshme turistike të rajonit mund të “zvogëlohet” gjatë kohës nga elementet tjera të turizmit.

Atraksionet e trashëgimisë kulturore më periferike gjeografikisht mund të dështojnë të arrijnë aftësinë fitimprurëse ekonomike dhe të bien në gjendje të keqe.

Mund të ketë disa përfitime nga diversiteti kulturor por këto do të lindin më parë si rezultat i rastësisë se sa planit.

Përderisa lokacionet e vëna në listë mund të ruhen dhe mbrohen, pasuria e përgjithshme e trashëgimisë kulturore mund të dëmtohet në një skenar të tillë.

Konflikti apo tensioni mund të lind ndërmjet interesave tregtare dhe zyrtarëve përgjegjës për përkujdesje ndaj trashëgimisë kulturore.

Trashëgimia natyrore mundet gjithashtu me një trend të rritur dhe të përhershëm të dëmtohet si rezultat i presioneve për të zhvilluar turizëm të paplanifikuar lokal dhe/apo jashtë mase.

Rritja e turizmit mund të lë pas kapacitetin e infrastrukturës lokale dhe kjo përsëri sjell tensione ndërmjet sektorit të turizmit dhe popullsisë lokale.

Mund të ketë largim të qytetarëve lokalë nga destinacionet e turizmit kulturor dhe në fund të fundit dëmtim të vetë produktit.

*Unë dua të theksoj se ndërsa “skenari më i keq” i përshkruar është një skenar potencial, shtrirja e zhvillimeve të padëshirueshme ka të ngjarë të zvogëlohet në shkallë të ndryshme nga përmirësimet në qeverisjen qendrore dhe lokale dhe iniciativat pragmatike të nxitura nga sektori privat. Megjithatë, duke u bazuar në informatat në dispozicion, ekziston një pritje e madhe për vonesa të padëshirueshme zhvillimore, humbje pasurie, humbje e integritetit të përgjithshëm të trashëgimisë kulturore dhe një mundësi e humbur për të trajtuar çështjet e diversitetit kulturor dhe ruajtur dhe integruar gjithë trashëgiminë kulturore në një kulturë të gjallë të së sotmes.

Opcioni 2 Skenari i ‘sektorëve të pavarur’

Skenari i ‘sektorëve të pavarur’ përfshin zhvillimin e sektorit të turizmit të lidhur me trashëgiminë kulturore në mënyrë kryesisht të pavarur nga sektori i përgjithshëm i turizmit. Strategjia përqendrohet në çështjet e trashëgimisë kulturore materiale/jomateriale & natyrore duke përfshirë ruajtjen, restaurimin, sinjalizimin, informatat mbi trashëgiminë dhe çështjet e sigurisë së lokacionit dhe në rend të parë përfshin autoritetet e trashëgimisë kulturore që veprojnë në mënyrë të pavarur.

Në këtë skenar, shumë nga ndikimet potenciale negative të përshkruara në opsionin 1 akoma mund të lindin por në një shkallë të zvogëluar të ashpërsisë. Vetë pasuria e trashëgimisë kulturore ka të ngjarë të mbrohet dhe të zhvillohet një sektor mesatarisht i suksesshëm i turizmit kulturor që zgjerohet në mënyrë progresive.

Opsioni 3 Skenari i ‘sektorëve të integruar’

Skenari i ‘sektorëve të integruar’ përfshin zhvillimin e sektorit të turizmit të lidhur me trashëgiminë kulturore i cili është i integruar me zhvillimin e sektorit të përgjithshëm të turizmit. Strategjia nuk përqendrohet vetëm në çështjet e trashëgimisë kulturore materiale/jomateriale & natyrore duke përfshirë ruajtjen, restaurimin, sinjalizimin, informatat mbi trashëgiminë dhe çështjet e sigurisë së lokacionit por gjithashtu përfshin autoritetet e trashëgimisë kulturore që veprojnë në partneritet dhe bashkëpunim me të gjitha palët dhe lojtarët tjerë të turizmit dhe komunitetit.

Ky skenar ka potencial të çoj më tutje tri objektivat e projektit PDKK por mund të hasë në vështirësi për të realizuar plotësisht pajtimin e dëshiruar dhe integrimin e komuniteteve të ndryshme etnike dhe ruajtur integritetin dhe epërsinë e trashëgimisë dinamike kulturore gjatë kohës. Kjo pritje ka të bëjë me fuqinë e momentit komercial i cili synon të jetë më pak përgjegjës për ndjeshmëritë shoqërore.

Opsioni 4 Skenari 'sektor i turizmit i udhëhequr nga trashëgimia'

Në skenarin 'sektor i turizmit i udhëhequr nga trashëgimia' sektori i trashëgimisë kulturore do të shpiente kah zhvillimi i integruar i turizmit në rajon.

Strategjia përfshin çështjet e trashëgimisë kulturore materiale/jomateriale & natyrore duke përfshirë ruajtjen restaurimin, sinjalizimin, informatat mbi trashëgiminë dhe çështjet e sigurisë së lokacionit dhe gjithashtu përfshin autoritetet që merren me trashëgimi kulturore që veprojnë në partneritet dhe bashkëpunim me të gjitha palët dhe lojtarët tjerë të turizmit dhe komunitetit.

Por trashëgimia kulturore do të ishte qendrore në tërë procesin.

Ky skenar është ai që ka të ngjarë të përmbush masën maksimale të tri objektivave të projektit PDKK por ai gjithashtu kërkon udhëheqje të fortë dhe të qëndrueshme të sektorit të trashëgimisë kulturore.

Ai ndoshta gjithashtu do të kërkojë nivelin më të lartë të resurseve publike, financiare apo tjera.

Ai mund të paraqesë një strategji me rrezik të madh meqë perceptimi për trashëgiminë kulturore dhe rolin e saj në shoqëri mund të dëmtohet nëse procesi dështon.

Pjesa 6

Opsioni i preferuar për strategji mbi turizmin kulturor

Studimi i fizibilitetit është kryer në kuadër të kornizës së objektivave kryesore të miratuara të projektit të cilat prapë përsëriten dhe janë si në vijim:

- Promovimi i diversitetit kulturor si një mekanizëm për të pajtuar dhe integruar komunitetet e ndryshme
- Promovimi i trashëgimisë kulturore si një pasuri dinamike, sociale dhe ekonomike
- Zhvillimi i një sektori të qëndrueshëm të turizmit kulturor të integruar në shoqëri.

Këto objektiva të cilat janë miratuar nga projekti PDKK u nxorën nga formulimi në faqen e parë të dokumentit CRIS numër 2009/219-555 – PËRSHKRIM I FRESKUAR I VEPRIMIT. Ato gjithashtu janë bërë të ditura në skicën organizative që paraqet në faqen 6 dokumentin e UBO-s ‘Studim mbi mundësitë e zhvillimit të turizmit kulturor në rajonin e Pejës’.

Një qasje e strukturuar sistematike është miratuar për studimin e fizibilitetit duke përfshirë një aktivitet analizimi të të dhënave i cili pastaj i është nënshtruar analizës SWOT (PDMK); kjo qasje lehtësoi shqyrtimin e skenareve për strategji opsionale që do të ndërmerren. Janë marrë parasysh burime dhe strukturat tanimë të vendosura në vend të projektit PDKK.

Rezultat i kësaj detyre ishte miraimi nga ana e ekipit PDKK të opsionit 3 siç vijon:

Opsioni 3 Skenari i ‘sektorëve të integruar’

Skenari i ‘sektorëve të integruar’ përfshin zhvillimin e sektorit të turizmit të lidhur me trashëgiminë kulturore i cili është i integruar me zhvillimin e sektorit të përgjithshëm të turizmit. Strategjia nuk përqendrohet vetëm në çështjet e trashëgimisë kulturore materiale/jomateriale & natyrore duke përfshirë ruajtjen, restaurimin, sinjalizimin, informatat mbi trashëgiminë dhe çështjet e sigurisë së lokacionit por gjithashtu përfshin autoritetet e trashëgimisë kulturore që veprojnë në partneritet dhe bashkëpunim me të gjitha palët dhe lojtarët tjerë të turizmit dhe komunitetit.

Ky skenar ka potencial të përmbush tri objektivat e projektit PDKK por mund të hasë në vështirësi për të realizuar plotësisht pajtimin e dëshiruar dhe integrimin e komuniteteve të ndryshme etnike dhe ruajtjen e integritetit dhe epërsisë së trashëgimisë dinamike kulturore gjatë kohës. Kjo pritje ka të bëjë me fuqinë e momentit komercial i cili synon të jetë më pak përgjegjës për ndjeshmëritë shoqërore.

Analiza SWOT (PDMK) identifikoi një nivel të rëndësishëm dhe në disa raste të thellë të dobësive në të gjitha nivelet në trashëgimi kulturore dhe gjendjen ekzistuese të infrastrukturës në rajon sa i përket arritjes së objektivave të projektit. Kapaciteti i projektit PDKK për të trajtuar dobësitë është variabil për shkak të çështjeve të autoritetit, pronësisë, burimeve njerëzore dhe fiskale dhe një vargu të kufizimeve në nivel komuniteti, komunal dhe shtetëror.

Megjithatë duhet të theksohet që projekti PDKK tanimë ka krijuar një infrastrukturë të bazuar në gjithë komunitetin që është duke zhvilluar burime me vlerë nga poshtë-lartë, lartë-poshtë dhe kapacitetet e integruara horizontalisht dhe vertikalisht të projektit.

Kjo duhet të mundësojë realizimin e rezultatit të paraparë në opsionin 3.

Pjesa 7

Rekomandimet e studimit të fizibilitetit

Hyrje

Rekomandimet për implementimin e opsionit 3 të strategjisë janë duke u përshkruar tani në kontekst të objektivave, burimeve, autoritetit dhe kufizimeve të projektit.

Rekomandimet kanë për qëllim të çojnë në fazën 3- faza e strategjisë rajonale e projektit PDKK me disa ndryshime dhe përmirësime me qëllim të përpilimit të një Draft Strategjie Rajonale për Turizëm të lidhur me Diversitetin Kulturor dhe Trashëgiminë Kulturorë (e integruar me një strategji që përfshinë zhvillimin e përgjithshëm të turizmit në rajon).

Dobësitë e identifikuar në fazën 2 përfshijnë dobësitë që janë specifike për realizimin e objektivave mbi trashëgiminë kulturorë dhe diversitetin kulturor të projektit PDKK së bashku me dobësitë që ndahen nga të gjithë ata që mund të jenë të përfshirë në ndonjë mënyrë në sektorin e turizmit në rajon.

Rekomandim i përgjithshëm

Rekomandim i përgjithshëm është se duhet ndërmarrë një aktivitet për të identifikuar se si të trajtohen më së miri dobësitë e identifikuar në analizën SWOT (PDMK). Ky aktivitet do të përfshinte ndarjen e dobësive në ato që projekti PDKK mund t'i trajtojë drejtpërdrejtë dhe atyre që ne mund t'i adresojmë tërthorazi dhe gjitashtu atyre që janë buzë sferës së tyre të influencës.

Strategjia do të përfshijë lidhjen e veprimeve për të trajtuar dobësitë në sektorët e palës dhe shfrytëzimin e infrastrukturës ekzistuese konsultative/implementuese për t'a kthyer strategjinë në një realitet.

Rekomandimi kryesor

Gjatë gjithë kohës do të jetë e nevojshme të identifikohet se si të shfrytëzohet më së miri implementimi i strategjisë për të trajtuar kohezionin social dhe çështjet e diversitetit kulturor.

Ky prioritet solli deri tek rekomandimi kryesor i këtij studimi të fizibilitetit i cili ka të bëjë me përgatitjen e një "Plani themelor të trashëgimisë për rajonin e Pejës" deri në muajin prill 2012. I lidhur me këtë do të jetë një dokument i bashkëngjitur 'Plani i turizmit të lidhur me trashëgiminë kulturorë & natyrore për rajonin e Pejës'. Planet përfshijnë një proces shqyrtimi dinamik të pandarë për të siguruar përmirësim dhe zhvillim të mëtejshëm.

Planet do të ishin për rajonin por do të kishin pjesë të ndara për secilën komunë.

Titujt e sugjeruar këtu mund të jenë tepër akademik dhe do të ishte e preferueshme të kenë së paku një nëntitull të përditshëm sikur 'Njerëzit, Vendi dhe Peizazhi'. Do të

ishte e rëndësishme të sigurohet që niveli i angazhimit të komunitetit në proces siguron që ata ndajnë një ndjenjë të pronësisë mbi këto dokumente. Masat sikur organizimi i garave në vizatim dhe fotografi ndërmjet nxënësve të shkollave dhe përfshirja e shënimeve mbi fituesin në dokumentet e shtypura duhet marrë parasysh.

Një strategji e tillë ka potencial për të shkuar në thelb të objektivave të PDKK dhe të japë një produkt dhe proces që ka potencial të vazhdojë të zhvillohet dhe rritet në vitet që vijnë.

Grupet punuese rajonale dhe lokale do t'a luajnë rolin qendror në përgatitjen e planit të trashëgimisë, por vetë dokumentet duhet të përgatiten nga ekipi qendror (mbetet për t'u pajtuar).

Në vijim është paraqitur një plan i strukturës së paraparë për 'planin e trashëgimisë':

- Hyrje
- Trashëgimia materiale kulturore
- Trashëgimia jomateriale kulturore
- Trashëgimia natyrore
- Një plan veprimi mbi trashëgiminë
- Shtojcat me lista të lokacioneve për secilën nga të lartpërmendurat

'Plani i turizmit i lidhur me trashëgiminë kulturore & natyrore' sugjerohet si një dokument i veçantë pasi kombinimi i të dyjave mund të jetë i dëmshëm për të dyja. Arsye për këtë qëndrim është se mund të ketë të dhëna në planin e trashëgimisë që mund të mos kenë (së paku fillimisht) dimension të drejtpërdrejtë turistik. Plani i trashëgimisë gjithashtu do të ketë më shumë detaje se sa nevojiten për turizëm.

'Plani i trashëgimisë' do të sigurojë kornizën për të krijuar një bazë të të dhënave informatash që tani mungon. 'Plani i turizmit të lidhur me trashëgiminë' do të transferoj elementet e duhura të kësaj baze të të dhënave në një resurs turizmi. Por përparësia e kësaj qasje është që trashëgimia shihet në rend të parë si një pasuri e komunitetit dhe vetëm së dyti si produkt komercial.

Përmbajtja e 'Planit të turizmit të lidhur me trashëgiminë' do të kërkojë më shumë kohë dhe të menduar pasi ai do të përfshijë një varg të gjerë të temave, duke përfshirë:

- Udhëzimet për përgatitjen, prezantimin dhe menaxhimin e lokacioneve të trashëgimisë kulturore si destinacione turistike
- Kategorizimin e lokacioneve sa i përket përshtatshmërisë në kohën e tashme dhe në të ardhmen për destinacione turistike

- Strategjitë për të kombinuar lokacionet dhe trashëgiminë jomateriale me atraksione turistike-siç janë rrugët kulturore, festivalet, shtigjet për ecje dhe rrugët që përfshijnë transportin me kalë dhe me karrocë etj.
- Plan veprimi të turizmit të lidhur me trashëgiminë

Pamje e përgjithshme përfundimtare

Këto rekomandime pasqyrojnë skenarin e përzgjedhur dhe sigurojnë një kornizë për të përmbushur objektivat e projektit në proces në të cilin dy 'produkte' me vlerë mund të arrihen me potencial për t'u bërë procese vitale shoqërore.

Produktet e tilla ofrojnë një indikator solid të 'suksesit' për projektin dhe duhet të inkurajojnë pjesëmarrësit të angazhohen me më shumë entuziazëm ndërsa dokumentet përgatiten.

Duket që të gjitha iniciativat e PDKK/PPZHL tanimë në progres në Kosovë përputhen qartë me këto rekomandime.

Zhvillimi në vazhdim i punës teknike të ministrisë dhe IMM-e do të sigurojë vlerësim kritik të trashëgimisë kulturore dhe sigurojë besueshmëri në planet e propozuara mbi trashëgiminë dhe turizmin kulturor.

Veprimet ekzistuese si model duhet të pasohen nga krijimi i dy planeve dhe veprime shtesë si model do të dalin nga procesi.

Do të vlerësohet që përmbushja e këtyre dy planeve do të kërkojë angazhim bashkëpunimi të dyanshëm me të gjithë sektorët në rajon dhe gjithashtu agjencitë e nivelit qendror të qeverisë.

Shtojcat

Shtojca A - Referencat & Burimet

Dokumentet e siguruara nga ekipi PDKK

Studim mbi Mundësitë e Zhvillimit të Turizmit Kulturor në Rajonin e Pejës –
përgatitur nga UBO Consulting (151 faqe)

PËRSHKRIM I FRESKUAR I VEPRIMIT - CRIS numër 2009/219-555

Projekti PDKK – Raporti Vjetor i Progresit – 15 tetor 2009 – 14 tetor 2010

Pilot Projekti i Zhvillimit Lokal (PPZHL) – KOSOVË - Pejë (37 faqe)

‘Kosova perëndimore-Të punojmë së bashku drejt një të ardhme më të mirë’
Strategjia për Zhvillim Rajonal 2010-2013 (84 faqe)

Strategjia e Turizmit e Kosovës 2010-2020

Përgatitur nga GTZ në emër të Depart. të Turizmit, Ministria e Tregtisë & Industrisë

Kosovë – Vlerësim mbi Biodiversitetin

Përgatitur nga Konzorciumi ARD-BIOFOR IQC në emër të USAID/Kosovë 2003

Dokumente për projektin

‘Diversifikimi i Aktivitetit Ekonomik në Rajonin Perëndim (I DASHUR Perëndim)’
(2 faqe)

‘Shihemi në Dukagjin’ (2 faqe)

‘Programi i Veprimit për Dukagjin & Grykën e Rugovës’ (2 faqe)

Doracakë& Harta Turistike

Doracaku i Gjakovës 2010

Doracaku Informativ Turistik, Pejë

‘Alpet Shqiptare’ Harta 1:100,000 – Depart. i Turizmit/GTZ

Pyetësorë Tekste

A1 – Informatat e kërkuara nga organizata/institucioni përgjegjës për hulumtimin,
mbrojtjen dhe promovimin e trashëgimisë dhe ngjarjeve kulturore (4 faqe)

A2 – Për turistët nga rajone tjera (7 faqe)

B1 – Informatat e kërkuara nga organizatat lokale/institucionet/autoritetet nga fusha të ndryshme të interesit (18 faqe)

B2 – Për agjencitë turistike / OJQ-të/sectorin e shërbimit nga rajonet tjera (9 faqe)

C – Informatat e kërkuara nga qytetarët-individët lokalë, OJQ-të (12 faqe)

D – Informatat e kërkuara nga turistët/vizitorët-ndërkombëtarë dhe vendorë (7 faqe)

F – Për pronarët e trashëgimisë në rajonin e Pejës (8 faqe)

Pyetësor për drejtorët e IMM-e nga lista e kontrollit A (2 faqe në Excel)

Libri i blerë në librarinë në Cork, Irlandë

Doracak udhëtimi i Bradt 'Kosova', Botimi 2 nga Gail Warrander & Verena Knaus

Dokumentet që kanë për burim internetin

'Projektet e produktit turistik në rajonin turistik të Alpeve Shqiptare 2008'

Faqet e internetit

<http://ks-gov.net> – faqe zyrtare e Qeverisë së Kosovës

<http://visitkosovo.org> – Zyrtare? Faqe e internetit për turizëm në Kosovë

Shtojca B – Lista e ligjeve potenciale relevante në Kosovë

Ligjet në lidhje me trashëgiminë kulturore & natyrore

2004_29_Amendamenti në Ligjin e Pyjeve
2004_39_Kompleksi Memorial - Adem Jashari
2004_44_Ligji mbi Zejet
2005_02-L12_Ligji mbi Teatrin
2005_02-L18_Ligji mbi Ruajtjen e Natyrës
2005_02-L53_Ligji mbi Gjuetinë
2006_02-L37_Ligji mbi Përdorimin e Gjuhëve
2006_02-L88_Ligji mbi Trashëgiminë Kulturore
2007_02-L122_Ligji mbi Bujqësinë Organike
2008_03-L039_Ligji mbi Zonat e Veçanta të Mbrojtura
2008_03-L-056_Ligji mbi Ansamblet e Këngës & Valles

Ligjet në lidhje me planifikimin & ambientin

2003_14_Ligji mbi Planifikimin Hapësinor
2004_24_Ligji i Kosovës mbi Ujin
2009_03-L-015_Ligji mbi Vlerësimin Strategjik Ambiental
2009_03-L-024_Ligji mbi EIA
2009_03-L-025_Ligji mbi Mbrojtjen e Ambientit
2010-214-Ligji mbi EIA
2010-230-Ligji mbi SEA

Ligjet në lidhje me komunitetet, çështjet e pronës dhe diversitetin kulturor

2003_13_amendament – Të Drejtat në Pronë të Paluajtshme

2004_26_Ligji mbi Trashëgiminë në Kosovë

2005_02-L24_Ligji për Arsimim & Trajnim të të Rriturve

2008_03-L047_Ligji mbi të Drejtat e Komuniteteve etj.

2009_03-L-134 – Ligji mbi Lirinë e bashkimit në OJQ-e

2009_03-L-154_Ligji mbi Pronën & të Drejtat tjera

Ligjet në lidhje me turizmin

2008_03-L-027_Ligji mbi Taksën e Akomodimit në Hotele etj.

2010- 03/L-168-Ligji mbi Turizmin & Shërbimet Turistike

Shtojca C – Vlerësim i sektorëve të ndryshëm të turizmit

Hyrje

Gjatë përgatitjes së studimit të fizibilitetit është bërë vlerësim i përgjithshëm për sektorët e ndryshëm të turizmit gjetiu në Evropë dhe për turizmin kulturor në veçanti.

Sektorët tipik të turizmit

Industritë turistike në gjithë botën përqendrohen në një varg të sektorëve-këta përfshijnë:

Turizmi i adhuruesve të diellit-rëra, deti & dielli

Turizmi kulturor

Turizmi me aktivitete- ecje, peshkim, gjueti, sporte dimërore, sporte të ujit, çiklizëm, çiklizëm malor, ngjitje në kodër, ngjitje në shkëmbinj, alpinizëm, fluturim me deltaplan, fluturim me parashutë, aktivitete kalërimi duke përfshirë udhëtimin me qerre me kalë të vogël etj.

Turizmi sportiv duke përfshirë golfin dhe turnetë sportive etj.

Konferenca/Konventa turizmi

Turizmi shëndetësor/për mirëqenie

Kosova duket se ka asete natyrore dhe kulturore për të tërhequr turistët e interesuar në shumë nga këta sektorë.

Disa turistë do të jenë shumë specifik në sektorin që ata e kanë në shënjestër, por shumë tërhiqen nga një destinacion që ofron një kombinim të atraksioneve dhe turizmit natyror dhe kulturor dhe ata janë shumë të zhdërvjellët për ta ngritur në maksimum tregun turistik.

Turizmi kulturor

Kultura e një populli është në parim mënyra se si ata jetojnë jetërat e tyre në një pikë të veçantë të kohës. Trashëgimia kulturore është thesar me vlerë i arkitekturës, peizazhit, artit, zejës etj. e trashëguar nga gjeneratat e kaluara-ajo formëson dhe karakterizon gjeneratat e tashme dhe ofron një tregim të pasur dhe shpjegues për çdo komunitet dhe popull që mund t'u jap përgjigje pyetjeve të paparashikueshme dhe të rrisë ndjenjën tonë të interesimit për arritjet e njerëzve në të kaluarën.

Turizmi kulturor është një ndarje e atij thesari me vlerë në një mënyrë dyanshmërisht përfutuese që largon pengesat artificiale ndërmjet njerëzve të botës gjatë procesit.

Meqë rrjedh nga të gjitha aspektet e jetërave tona, trashëgimia kulturore ndahet në shumë kategori të ndryshme siç tregon lista vijuese jo e plotë:

Arkitektura
Arkeologjia
Galeritë e arteve
Kalatë & pasuritë tjera historike
Zejet
Peizazhet kulturore
Vallëzimi
Filmi
Ushqimi & Pijet
Gjuhët
Kopshtet & peizazhet e projektuara
Prejardhja
Trashëgimia industriale
Trashëgimia letrare
Muzetë
Muzika
Parqet nacionale & kafshët e egra
Monumentet nacionale
Artistët-shtëpitë e tyre dhe puna dhe tema
Trashëgimia fetare/shpirtërore
Teatri
Veshja tradicionale
Festivalet tradicionale
Ushqimi & pijet tradicionale
Traditat në përgjithësi
Shtigjet dhe rrugët-historike-pelegrinazhi dhe tregtia
Qytetet me mur & fortifikatat tjera

Aktivitetet/ngjarjet turistike të lidhura me turizmin kulturor

Kurset kulturore
Emërtimi i qytetit të trashëgimisë
Shtigjet dhe rrugët – e reja-të lidhura me temat e zakonshme
Festivalet – ngjarjet e ringjallura nga e kaluara
Festivalet – ngjarjet e reja – teatri, opera, muzika popullore, roku etj.
Pushimet e pikturimit
‘Shkollat’ e verës & shkollat tjera sezonale
Atraksionet për vizitorë

Turizmi i lidhur me trashëgiminë natyrore

Trashëgimia natyrore në kuptimin e vet më themelor është jeta e gjallë e planetit që mbështet shumë ekzistencën e racës njerëzore. Ajo ofron një orë mësimi për jetën ku ne mund të mësojmë dhe kuptojmë kompleksitetet e shtresës njerëzore të planetit tonë. Por marrëdhënia jonë me natyrën shkon madje përtej një varësie të tillë

fundamentale. Ne gjejmë shpëtim dhe lehtësim në peizazhin natyror nga streset dhe presionet e jetërave tona gjithnjë e më shumë të urbanizuara.

Me pak fjalë trashëgimia natyrore gjendet te një numër emrash të gjerë:

Ekologji
Flora & fauna
Gjeologji
Ishuj
Male
Lumenj

Sot ka një interesim në rritje për turizmin e qëndrueshëm të lidhur me trashëgiminë natyrore.

Shtojca D – Përshkrimi paraprak i rajonit të Pejës

Hyrje

Ky kryesisht bazohet në të dhënat e mbledhura në studimin paraprak; në vijim paraqitet përshkrimi paraprak i rajonit të Pejës dhe gjashtë komunave: Pejës, Klinës, Deçanit, Istogut, Junikut dhe Gjakovës.

Baza e të dhënave u konsiderua të jetë jo e plotë dhe të dhëna shtesë janë marrë gjetiu për përshkrimin e rajonit të Pejës.

Duket se të gjitha pjesët kërkojnë të dhëna të mëtejme.

Pozita e rajonit

Rajoni shtrihet në këndin veriperëndimor të Kosovës dhe përfshinë komunën e Pejës, Klinës, Deçanit, Istogut, Junikut dhe Gjakovës

- Kërkohe hartë përkatëse

Popullsia e rajonit

Popullsia e vlerësuar është 493,600 – kryesisht me prejardhje shqiptare (95% përafërsisht) – grupet minoritare përfshijnë ato me prejardhje boshnjake, serbe, rome, ashkali, egjiptiane dhe të tjera

– Kërkohen të dhëna të sakta

Ekonomia e rajonit

Ekonomia e rajonit bazohet në bujqësi (në tranzicion nga menaxhimi shoqëror), industri (gjithashtu në tranzicion me shumë fabrika joaktive), një industri të re të turizmit dhe një sektor biznesi të ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme në zhvillim.

– Kërkohen të dhëna shtesë

Peizazhi i rajonit

Rajoni përmban një peizazh të shumëllojshëm natyror dhe kulturor me rrafshinën e Dukagjinit që valëzohet butësisht, duke përfshirë Gjakovën në jugperëndim dhe rrafshinat lindore të Deçanit, Pejës, Klinës dhe rreth Istogut në verilindje, dhe paraqet aktivitetet bujqësore, shumë fshatra karakteristike, lumenj, ujëvara, liqene dhe sisteme ujitjeje. Rrafshinat zgjaten përmes kodrinave të pyllëzuara dhe peizazheve malore tërheqëse nëpër kufijtë perëndimor dhe verior që prekin Shqipërinë përkatësisht Malin e Zi.

– Kërkohen të dhëna shtesë

Trashëgimia kulturore (materiale)

IMM i Pejës i ka vënë në listë gjithsej 81 lokacione të trashëgimisë kulturore në komunën e Pejës, Deçanit, Istogut dhe Junikut. IMM i Gjakovës i ka vënë në listë gjithsej 38 lokacione të trashëgimisë kulturore dhe natyrore në komunën e Klinës dhe Gjakovës.

Shënim: ka dyshime rreth asaj nëse të gjitha lokacionet janë të padëmtuara siç thuhet në listë.

– Kërkohen të dhëna shtesë

Trashëgimia kulturore (jomateriale)

Studimi i bën vetëm një referim të shkurtër trashëgimisë jomateriale. Në pjesën e Pejës thuhet që qytetarët e identifikojnë veten sipas besimi fetar, por ajo paraqet një shoqëri shumë laike ku feja është e dukshme kryesisht në dasma, funerale dhe ditë të shenjta.

– Kërkohen të dhëna shtesë

Trashëgimia natyrore

IMM i Pejës i ka vënë në listë gjithsej 7 lokacione të trashëgimisë natyrore në komunën e Pejës dhe Junikut. IMM i Gjakovës i ka vënë në listë gjithsej 4 lokacione të trashëgimisë natyrore në komunën e Gjakovës.

– Kërkohen të dhëna shtesë

Flora & Fauna

Teksti joteknik në vijim i marrë nga faqja e internetit visitkosovo.org që vlen për gjithë Kosovën është tregues i potencialit të rëndësishëm turistik të lidhur me trashëgiminë natyrore.

Ndryshimet klimatike, faktorët pedologjik dhe hidrologjik, kanë ndikuar në diversitetin e bimëve dhe botën shtazore. Në zonën kalimtare nga fusha në drejtim të kodrës ju mund të hasni akacie, pastaj man të bardhë, man të zi, lis të zi, rrap, plep kanadez, bimë japoneze, dafinë, frashër amerikan etj.

Në zonat kodrinore është i përhapur gjerësisht druri i ahut.

Brenda brezit të drunjve gjetherënës (900-1500m), fillojnë së pari bashkësitë e përziera me drunjë me gjelbërim të qëndrueshëm, ndërsa pastaj fillon brezi i drunjve me gjelbërim të qëndrueshëm: dëllinja (bredhi i kuq), bredhi, pisha e zezë, pisha e bardhë.

Bashkësia e gështenjave, si tregues i ndikimit të klimës mediterane, vazhdon buzë maleve të Bjeshkëve të Nemuna përmes Strellcit të Epërm deri në Pejë (në Zatra).

Në lartësinë prej rreth 1500 m fillon zona e kullosave malore që ngriten deri në 2200m lartësi. Në zonën e kullosave ju mund të gjeni boronicë, një bimë që jep fruta

të shëndetshme.

Zona kodrinoro-malore është shumë e pasur me faunë. Në rrafshina dhe zona kodrinore ku shtrihen pyjet (siç është Lipovica, Kleçka etj.) jeton kaprolli, derri i egër, dreri dhe lepuri. Nga zogjtë në këto rrafshina-zona kodrinore, ju mund të gjeni korbin, laraskën, gargullin ngjyrë trëndafili, harabelin e fushës, qukapikun, pëllumbin, turtullin, thëllëzën e fushës, shkurtën, fazanin etj. Në rajonin malor, ku shtrihen pyjet, jetojnë ariu ngjyrë kafe, dhia e pyjeve, derri i egër, ujku, gjeri i artë, gjeri i bardhë, dhelpira, kaprolli, shpezë të egra të vogla dhe të mëdha, thëllëza, ketri etj. Ariu mund të gjendet më shumë në zonën malore të Alpeve Shqiptare në Sharr, Mokne etj.

Për turizëm gjuetie më të përshtatshme janë pyjet e Lipovicës (Blinaja dhe Kleçka) jo larg nga Lipjani. Sa i përket faunës ujore, ju mund të gjeni: troftën e lumit, ngjalën, mustakun, krapin, një lloj peshku i vogël me trup të trashë që jeton në lumenj, **scrofula**, cironkë etj.

Dokumenti ‘Kosova – Vlerësim i Biodiversitetit’ përgatitur nga Konzorciumi ARD-BIOFOR IQC në emër të USAID/Kosovë në vitin 2003 siguron një pamje të arsyeshme gjithëpërfshirëse dhe shumë më shumë teknike të pasurisë së florës dhe faunës. Ai megjithatë vërteton pamjaftueshmërinë e të dhënave të tanishme. Ai vazhdon më tej duke theksuar që pasuria e florës dhe faunës është nën kërcënim serioz dhe të afërt për shkak të mungesës së mbrojtjes, mungesës së të dhënave të sakta dhe pamjaftueshmëritë e përgjithshme të infrastrukturës ambientale.

Është me rëndësi të përmendet referimi për Parkun e propozuar Nacional të Bjeshkëve të Nemuna i projektit PDKK në rajonin e Pejës. Është e paqartë nëse ky propozim ka shkuar përpara por sigurisht se do të ishte një aset i vlefshëm për një strategji të përgjithshme turizmi të lidhur me trashëgiminë.

Referim interesant është bërë gjithashtu për dy kafshë të rralla race që janë unike në Kosovë-këto gjithashtu do të ishin asete të vlefshme për një strategji të përgjithshme turistike të lidhur me trashëgiminë.

– Kërkohen të dhëna shtesë

Korniza legjislative

Qeveria e shtetit ka miratuar një varg gjithëpërfshirës të ligjeve që lidhen drejtpërdrejtë apo tërthorazi me sferën e trashëgimisë kulturore dhe natyrore, diversitetin dhe turizmin kulturor.

Është e paqartë nga studimi nëse legjislacioni zbatohet në mënyrë rigorozë dhe efektive në nivel rajonal dhe komunal.

Ekziston një sugjerim që legjislacioni i planifikuar mund të mos jetë aq efektiv sa është e dëshirueshme. Theksohet që arkitektura e jashtme dhe e brendshme e hoteleve/moteleve/bujtinave & kullave më të reja nuk është gjithmonë në përputhje me arkitekturën historike të zonës.

– Kërkohen të dhëna shtesë

Buxhetet

Ka referime (jo sasiore) për një buxhet të qeverisë qendrore për menaxhimin dhe mbrojtjen e trashëgimisë kulturore dhe natyrore në rajon dhe referime për buxhete të kufizuara apo zero për ndonjë aktivitet të tillë në nivelin komunal.

– Kërkohen të dhëna shtesë

Angazhimi i qytetarëve në trashëgiminë kulturore & natyrore

Duket se ekziston një nivel shumë i vogël i angazhimit të qytetarëve në trashëgiminë kulturore & natyrore në rajon.

Interesimi zyrtar për trashëgiminë kulturore & natyrore të rajonit

IMM-të e Pejës dhe Gjakovës janë përgjegjëse dhe aktive në nivel rajonal.

Drejtoratet komunale janë përgjegjëse por me sa duket më pak aktive në nivel komunal.

Infrastruktura

Shërbimet publike

Furnizimi me energji elektrike dhe ujë me sa duket bëhet me ndërprerje.

Mbrojtja, shëndeti & siguria

– Kërkohen të dhëna shtesë

Transporti Ajror – Aeroporti i Prishtinës është 70 km larg na Peja dhe deri në 100 km nga qendrat tjera rajonale
Hekurudhor – ekziston një linjë hekurudhore që lidh Pejën dhe Prizrenin me Prishtinën me stacione vetëm në Klinë dhe në Pejë *
Me autobus – të gjitha qytetet përveç Klinës kanë nga një stacion të autobusëve**
Rruga – rruga kryesore lidh Pejën me Prishtinën; ekziston një rrjet rrugor i madh dhe i vogël në rajon; ekzistojnë lidhje rrugore me Shqipërinë dhe Malin e Zi.

*Shërbimi hekurudhor është tani pa lidhje ndërkombëtare – shpresohet që negociatat që janë duke u zhvilluar do të rezultojnë me një zgjidhje të këtij problemi.

** Shërbimi i autobusëve duket se është i rregullt dhe i përpiktë.

Akomodimi: Këto të dhëna në vijim* janë identifikuar në dokumentin e studimit - 39 hotele/motele 505 dhoma, 1002 shtretër (4 hotele - 86 dhoma – duke u ndërtuar); 2 kulla B&B's; 38 B&B's; 38 bujtina

*Duket se kjo është një listë jo e plotë

Restorantet: Këto të dhëna në vijim* janë identifikuar në dokumentin e studimit - 30 janë vënë në listë – 18 shërbejnë ushqime tradicionale

*Duket se kjo është një listë jo e plotë

Tregtia me pakicë: Këto të dhëna në vijim* janë identifikuar në dokumentin e studimit-zona e tregut të vjetër me dyqane tradicionale në Pejë, Deçan dhe Gjakovë, dyqanet artizanale dhe/apo dyqanet e punëdoreve/suvenireve në të gjitha komunat përveç Junikut.

*Duket se kjo është një listë jo e plotë

Palët e identifikuara

Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit

Ministria e Ambientit

Ministria e Arsimit

Qendra Rajonale për Trashëgimi Kulturorë/Instituti për Mbrojtjen e Monumenteve Kulturorë, Pejë (IMM)

Instituti për Mbrojtjen e Monumenteve Kulturorë, Gjakovë (IMM)

Autoritetet komunale të Pejës, Klinës, Deçanit, Istogut, Junikut dhe Gjakovës

Drejtorati për Zhvillim Ekonomik të Komunave

Bashkësia Katolike

Bashkësia Islame

Bashkësia Ortodokse

Pronarët e Trashëgimisë Kulturorë

Pronarët e pronave/ndërmarrjeve të sektorit të mikpritjes

Pronarët e pronave/ndërmarrjeve të sektorit të turizmit

Pronarët e dyqaneve & tregjeve me pakicë

Ndërtuesit lokalë, tregtarët dhe zejtarët

Përfaqësuesit e sektorit të transportit

OJQ-të nacionale

Qytetarët e gjashtë komunave

Organizatave ndërkombëtare

OJQ-të ndërkombëtare

– Kërkohen të dhëna shtesë

Veprimet e identifikuara në lidhje me inkurajimin e 'pronësisë' komunitare në trashëgimi kulturorë & natyrore

Trajnimit & ngritja e vetëdijes

Trajnimi elementar

Seminaret e punës

Arsimimi formal në nivelin e dytë dhe të tretë

Bashkëpunimi me shoqatat tjera

Nevojat e identifikuar në lidhje me ‘pronësinë’ komunitare në trashëgimi kulturore & natyrore

Trajnimi & ngritja e vetëdijes

Trajnimi elementar

Seminaret e punës

Arsimimi formal në nivelin e dytë dhe të tretë

Bashkëpunimi më i madh me shoqatat tjera

Peja

Të dhënat që u morën nga faqet 17-20 & Aneksi 4 Faqe 90

Qyteti i Pejës shtrihet rrëzë Bjeshkëve të Nemuna, mbi lumin Bistrica dhe hyrjes në Grykë të Rugovës. Është qendra kryesore ekonomike dhe kulturore dhe një nga zonat më të njohura turistike në rajonin veriperëndimor të Kosovës

Vendbanimet: qyteti i Pejës dhe 95 fshatra

Popullsia e komunës – 183,000 – kryesisht me prejardhje shqiptare (95%) – grupe etnike me prejardhje serbe, prejardhje RAE dhe të tjera

Komuna është e vendosur në një peizazh atraktiv malor që është i pasur me monumente kulturore & historike duke përfshirë - 10 xhami, 6 kisha ortodokse serbe, 4 kisha katolike dhe 4 teqe.

Në Aneksin 4 IMM i Pejës identifikon 45 lokacione në listën e vet të detajuar të lokacioneve kulturore të vlerësuara më së shumti.

Qytetarët e identifikojnë veten sipas besimit fetar, por ai e paraqet një shoqëri shumë laike ku feja është e dukshme kryesisht në dasma, funerale dhe ditë të shenjta.

Institucionet kryesore kulturore

Teatri i të Rinjve Jusuf Gërvalla
Muzeu Etnografik

Muzeu Rajonal i Historisë (i zënë nga KFOR)
Qendra e Kulturës (e zënë nga UNMIK)
Patrikana (Kompleks i Kishave Ortodokse)
Hamami (Banjo orientale publike duke u rindërtuar)
Kulla (shtëpi tipike rajonale e Dukagjinit)
Mullini i Haxhi Zekës
Kulla e Sheremetit (shtëpi tipike tradicionale, rajonale e Dukagjinit)
Kalaja Ilire/Romake (në rrënoja)

Tregu i vjetër në qendër të qytetit përbëhet nga dyqanet e zanatlinjve-bakërpunuesve, artarëve, punuesve të pantoflave, përpunuesve të lëkurës, rrobaqepësve etj.

Bajrakli xhamia (shek.15^{të}) – ndërmjet shembujve më të vjetër të arkitekturës islame

Institucioni lokal përgjegjës për turizëm: Drejtorati për Zhvillim Ekonomik (DZHE)

Lokacionet më të rëndësishme të identifikuara të trashëgimisë

*Gryka e Rugovës
**Muzeu Etnografik
**Mulliri me ujë i Haxhi Zekës
**Hamami i Haxhi Beut
**Ura e Gurit
*Shpella e Radavcit
*Ujëvara e Radavcit
**Patrikana e Kishës Ortodokse
**Ura e Grykës së Rugovës

*Zona e mbrojtur **Lokacionet e mbrojtura

Institucionet përgjegjëse për menaxhimin e trashëgimisë kulturore & natyrore:
Drejtorati për Zhvillim Ekonomik (DZHE) & IMM i Pejës.

Organizatat e përmendura nga drejtori i DZHE:

Përvoja e Rugovës – OJQ
Grupi Era

Ngjarjet e përmendura artistike/kulturore

Film Fest
Tour de Culture (ngjarje rajonale)
Lojërat e Rugovës
Festivali Hareja

Projektet e përmendura relevante për zhvillim ekonomik të komunitetit:

Turizmi Rural, Panairi i Turizmit & Turizmi Kulturor

Interesimi i qeverisë lokale & qendrore për propozime/ide-Aktiv

Projektet e rehabilitimit të trashëgimisë të lidhura me turizmin në zhvillim

Mulliri me ujë i Haxhi Zekës (ministra/komuna)
Kulla e Haxhi Zekës në Leshan (USAID)
Bajrakli Xhamia (Intersos)
Hamami i Haxhi Beut (Intersos)
Tefteder Xhamia (Intersos)
Patrikana e Kishës Ortodokse (Intersos)

Strategjitë & Buxhetet për Trashëgiminë

Ministria (MKRS) ka strategjinë për menaxhimin e objekteve/lokacioneve të trashëgimisë kulturore në rajonin e Pejës. Ekziston një strategji në nivel komunal që nga viti 2006. Nuk është ndarë asnjë buxhet; 9 anëtarë personeli në sferën e trashëgimisë kulturore në nivel komunal.

Interesimi i komunitetit lokal për trashëgiminë

Vlerësohet që është i interesuar për procesin e konservimit dhe i vetëdijshëm mbi vlerën si pjesë e produktit turistik

Infrastruktura mikpritëse

25 hotele/motele 412 dhoma, 800 shtretër (50 dhoma hoteli duke u ndërtuar)

Asnjë kullë B&B's

Arkitektura e jashtme e hoteleve/moteleve/bujtinave & kullave më të reja është në përputhje me arkitekturën historike të zonës por brenda nuk është e tillë.

8 restorante të vëna në listë – 7 shërbejnë ushqime tradicionale dhe ndërkombëtare

Tregtia me pakicë – dyqane artizanale, zona e tregut të vjetër me dyqane tradicionale, dyqanet e punëdoreve/suvenirëve etj.

Palët e identifikuara

Ministria e Kulturës, Rinisë & Sportit (MKRS)
Instituti për Mbrojtjen e Monumenteve Kulturore Pejë (IMM)
Drejtoria për Zhvillim Ekonomik
Përvoja e Rugovës-OJQ
Grupi Era

Klina

Të dhënat që u morën nga faqet 21-23 & Aneksi 4.1 Faqe 93

Komuna shtrihet buzë rrafshinës së Dukagjinit & rajonit të Drenicës; Lumi Drini i Bardhë rrjedh nga veriu në jug përgjatë komunës, Linjat hekurudhore që lidhin Prishtinën me Pejën dhe Prizrenin kalojnë përmes Klinës

Vendbanime: 54 fshatra – duke përfshirë Klinën

Popullsia e komunës – 55,000- kryesisht me prejardhje shqiptare – grupe minoritare me prejardhje serbe, prejardhje rome, prejardhje ashkali dhe prejardhje egjiptase

Religjionet: 15/20% shqiptarë katolikë (Kisha katolike tani është duke u rindërtuar; Nuk ka xhami deri më tani-më e afërta është në fshatin Jashanicë. Ekziston një kishë ortodokse serbe funksionale në Budisalc me 3 murgesha të mbrojtura nga KFOR).

Në Aneksin 4.1 IMM i Gjakovës identifikon 5 lokacione në listën e vet të detajuar të lokacioneve kulturore të vlerësuara më së shumti.

Institucioni lokal përgjegjës për turizëm: Qendra Rinore ‘Ardhmëria’

Lokacionet më të rëndësishme të identifikuara të trashëgimisë

Ujëvara e Mirushës
Gropa e Jarinës
Shpella e Dushit

Statusi mbrojtës – i pambrojtur

Infrastruktura/Qasja etj
Konsiderohet të jetë e dobët

Aktivitetet organizative – përmenden por nuk specifikohen

Institucionet përgjegjëse për menaxhimin e trashëgimisë kulturore & natyrore:
Drejtorati për Zhvillim Ekonomik (DZHE)) & IMM i Gjakovës.

Strategjitë & Buxhetet për Trashëgiminë
Ministria (MKRS) ka strategjinë për menaxhimin e objekteve/lokacioneve të trashëgimisë kulturore në rajonin e Pejës. Ekziston një strategji në nivel komunal që nga viti 2006. Nuk është ndarë asnjë buxhet; 9 anëtarë personeli në sferën e trashëgimisë kulturore në nivel komunal.

Interesimi i komunitetit lokal për trashëgiminë

Organizohen seminare pune/aktivitete promovuese por duket se nuk ndihet akoma i inkurajuar komuniteti lokal për të shprehur interesimin për procesin e konservimit dhe

të jetë i vetëdijshëm mbi vlerën e trashëgimisë si pjesë e produktit turistik. Bashkëpunimi me organet tjera njihet si potencialisht i çmuar.

Infrastruktura

Organizatat - Qendra Rinore 'Ardhmëria'

Akomodimi: 4 hotele – Nuk ka informata tjera në dispozicion!

Arkitektura e jashtme & dizajni i brendshëm i hoteleve/moteleve/bujtinave më të reja nuk është në përputhje me zonën historike/arkitekturën tradicionale.

8 restorante janë vënë në listë – 1 shërben ushqime tradicionale

Tregtia me pakicë – dyqane artizanale, asnjë zonë tregu me dyqane tradicionale, asnjë dyqan punëdoresh/suveniresh etj

Deçani

Një zonë malore në udhëkryq të rrugëve të Gjakovës, Junikut dhe Pejës ; kufiri i tij shtrihet me të dyja, Malin e Zi dhe Shqipërinë.

Vendbanimet: Qyteza e Deçanit me 36 fshatra,

Popullsia e komunës – 44,000 – kryesisht me prejardhje shqiptare– grupet minoritare me prejardhje boshnjake, prejardhje egjiptase dhe prejardhje rome

Mali më i lartë (2656m) – Gjeravica, 6-8 muaj me borë deri në 3m të thellë, linja të gjata për skijim, terren i bukur për skijim

Një mundësi turizmi gjatë pushimit dimëror

Shtëpitë tradicionale nga guri janë ruajtur më së miri në Kosovë

Mulliri me ujë i Shabanajve – i restauruar dhe punishtja e shoqatës së grave 'Jeta'- prodhimi dhe shitja e punëve artizanale

Objektet kryesore fetare

Manastiri i Deçanit – (1327-1335) në Trashëgiminë Botërore të UNESCO-s në Listën e rrezikut

Xhamia e Coçit në Deçan

Xhamia e Carrabregut

Xhamia e Prejlepit

Në Aneksin 4 IMM i Pejës identifikon 20 lokacione në listën e vet të detajuar të lokacioneve kulturore të vlerësuara më së shumti.

Institucioni lokal përgjegjës për turizëm: Drejtorati i Kulturës

Institucionet përgjegjëse për menaxhimin e trashëgimisë kulturore & natyrore:
Drejtorati për Kulturë & IMM Pejë.

Lokacionet më të rëndësishme të identifikuara të trashëgimisë

- *Manastiri i Deçanit
- *Kulla e Mazrekajve
- *Kulla e Osdautajve
- *Kulla e Kuklecëve
- *Kulla e Mushkolajve

Statusi mbrojtës – *Lokacione të mbrojtura

Manastiri i Deçanit
Kulla e Dranocit
Mulliri me ujë i familjes Shabanaj

Infrastruktura/Qasja etj
Në përgjithësi vlerësohet të jetë mesatare

Aktivitetet organizative – përmenden por nuk specifikohen

Strategjitë & Buxhetet për Trashëgiminë
Nuk ka asnjë informatë mbi strategjinë apo buxhetin e qeverisë qendrore për menaxhimin e objekteve/lokacioneve të trashëgimisë kulturore në rajon. Nuk ka buxhet në nivel komunal.

Interesimi i komunitetit lokal për trashëgiminë

Ekzistojnë iniciativa themelore për trajnim mbi trashëgiminë me seminare pune dhe të dhëna arsimore të nivelit të dytë dhe të tretë. Bashkëpunimi me organet tjera njihet si potencialisht i çmuar. Interesimi i komunitetit lokal është inkurajuar dhe konsiderohet të jetë i interesuar për procesin e konservimit dhe i vetëdijshëm mbi vlerën e trashëgimisë si pjesë e produktit turistik.

Infrastruktura

Organizatat – Shoqata e grave ‘Jeta’

4 hotele – 25 dhoma – 50 shtretër

6 bujtina private për banim – 12 dhoma

6 B&B’s – 12 dhoma

B&B në një kullë – 12 shtretër

3 restorante të vëna në listë – 2 shërbejnë ushqime tradicionale

Tregtia me pakicë – në Deçan – dyqane artizanale, zonat e tregut të vjetër me dyqane tradicionale, plus dyqane punëdoresh/suveniresh që ofrojnë produkte lokale etj.

Istogu

Komuna shtrihet nëpër zgjatjet veriore të rrafshinës së Dukagjinit dhe ndahet nga Mali i Zi nga një terren malor (deri në 2000m)

Vendbanimet: Qyteza e Istogut dhe 51 fshatra,

Popullsia e komunës – 56,000 kryesisht me prejardhje shqiptare – grupe minoritare me prejardhje boshnjake, prejardhje egjiptase, prejardhje rome dhe 800 me prejardhje serbe në 3 + fshatra të përziera.

Potencial i lartë turistik bazuar në trashëgiminë e njohur natyrore dhe kulturore.

Burimet natyrore – malet, burimet (Drini Bardhë, Vrella etj.), Istog (kajak), ujërat shërues termal (Banja)

Trashëgimia kulturore – mullinjët e ujit, xhamitë, shkollat e vjetra islame (mejtepet), kishat ortodokse, një urë nga guri, arkitektura otomane dhe lokacionet arkeologjike

9 xhami – shumica të djegura, disa të rindërtuara, manastiri ortodoks serb në qytezën e Istogut, kishëza të vogla ortodokse në qytezë dhe shumicën e fshatrave (9)

Në Aneksin 4 IMM i Pejës identifikon 9 lokacione në Istog në listën e vet të detajuar të lokacioneve kulturore të vlerësuara më së shumti.

Institucioni lokal përgjegjës për turizëm: Zyra për Mbrojtje Ambientale

Institucionet përgjegjëse për menaxhimin e trashëgimisë kulturore & natyrore: Drejtorati & IMM Pejë.

Lokacionet më të rëndësishme të identifikuara të trashëgimisë

Kulla e Halit

*Burimi termal – Banjë

Vendburimi i burimit – Vrellë

Ura me hark – Zallq

“Lisi i Quetes – Trubuhoc”

Mulliri me ujë Caralluka

*Xhamia e Shushicës

*Manastiri Gorioci

Kalaja e Stucenicës

*e mbrojtur me ligj

Faqe 29

OJQ-ja lokale 'Liria'

Projektet/Aktivitetet

Ura me hark – Zallq – restaurim

Manastiri Gorioci – renovim

Kulla në Llukavc – restaurim

Vendburimi i burimit – Vrellë – rregullim i rrethojës

Inventari i trashëgimisë kulturore-duke u përgatitur

Akti për Mbrojtjen e Monumenteve Natyrore

Emërtimi dhe sinjalizimi i monumenteve

Infrastruktura/Qasja etj

Në përgjithësi vlerësohet të jetë e mirë.

Aktivitetet organizative – përmenden por nuk specifikohen

Strategjitë & Buxhetet për Trashëgiminë

Nuk ka asnjë informatë mbi strategjinë apo buxhetin e qeverisë qendrore për menaxhimin e objekteve/lokacioneve të trashëgimisë kulturore në rajon. Nuk ka buxhet në nivel komunal. Kuvendi komunal e ka një plan zhvillimi dhe urbanizimi që trajton vlerësimin e trashëgimisë kulturore dhe natyrore në kontekst të turizmit.

Interesimi i komunitetit lokal për trashëgiminë

Ekzistojnë iniciativa themelore trajnuese mbi trashëgiminë në seminare pune/aktivitete promovuese. Bashkëpunimi me organet tjera sikur OJQ-ja lokale 'Liria' njihet si potencialisht i çmueshëm. Interesimi i komunitetit lokal nuk është inkurajuar por konsiderohet të jetë i interesuar për procesin e konservimit dhe i vetëdijshëm mbi vlerën e trashëgimisë si pjesë e produktit turistik.

Infrastruktura

Organizatrat – OJQ-ja lokale 'Liria'

Hotelet/motelet në dispozicion krejt vitin-asnjë detaj

Asnjë B&B në dispozicion në kulla

8 restorante të vëna në listë – 7 shërbejnë ushqime tradicionale

Tregtia me pakicë – nuk ka dyqane artizanale apo zona të tregut të vjetër me dyqane tradicionale; ka dyqane punëdoresh/suvenirësh që ofrojnë produkte lokale etj.

Juniku

Komuna shtrihet larg në pjesën perëndimore të Kosovës ndërmjet komunës së Deçanit dhe Gjakovës.

E shpërbërë si komunë në vitin 1962, e rithemeluar si komunë në muajin tetor të vitit 2008 me dy zona kadastrale

Vendbanimet: Qyteza e Junikut dhe 2 fshatra-të shkatërruara rëndë në vitin 1999 & tani kryesisht të pabanuara

Popullsia e komunës – 9,600 të gjithë me prejardhje shqiptare – para vitit 1999 ishte më multietnike me 700 vetë me prejardhje serbe

Potencial i lartë turistik

Burimet natyrore – malet (maja më e lartë në Kosovë– Gjeravica (2656m))

Trashëgimia kulturore-dy kulla binjake formojnë portën për në qytezë; kulla e familjes Krasniqi në kohë të fundit u restaurua dhe iu dha me qira turistëve

Në Aneksin 4 IMM i Pejës identifikon 9 lokacione në Istog në listën e vet të detajuar të lokacioneve kulturore të vlerësuara më së shumti.

Institucioni lokal përgjegjës për turizëm: Drejtorati i Kulturës

Institucionet përgjegjëse për menaxhimin e trashëgimisë kulturore & natyrore: Drejtorati & IMM Pejë.

Lokacionet më të rëndësishme të identifikuara të trashëgimisë

- *Kullat
- *Malet
- *Maja e malit Gjeravica
- *Lumi Erenik
- *Moronica

*lokacion apo zonë e mbrojtur legalisht

Projektet/Aktivitetet

Plani i zhvillimit

Kullat

Infrastruktura/Qasja etj

Në përgjithësi vlerësohet të jetë mesatare.

Aktivitetet organizative – përmenden por nuk specifikohen

Strategjitë & Buxhetet për Trashëgiminë

Nuk ka asnjë informatë mbi strategjinë apo buxhetin e qeverisë qendrore për menaxhimin e objekteve/lokacioneve të trashëgimisë kulturore në rajon. Referim i është bërë një buxheti në nivel komunal për një projekt specifik. Drejtorati nuk ka plane për vlerësimin e trashëgimisë kulturore/natyrore si pjesë të produktit turistik.

Interesimi i komunitetit lokal për trashëgiminë

Ekzistojnë iniciativa themelore trajnuese mbi trashëgiminë në seminare pune/aktivitete promovuese dhe arsimim të nivelit sekondar. Bashkëpunimi me organet tjera njihet si potencialisht i çmuar. Referim specifik iu bë bashkëpunimit me Shoqatën e Grave “Rrënja” dhe OJQ-në italiane ‘Intersos’. Interesimi i komunitetit lokal është inkurajuar dhe konsiderohet të jetë i interesuar për procesin e konservimit dhe i vetëdijshëm mbi vlerën e trashëgimisë si pjesë e produktit turistik.

Infrastruktura

Organizatat – Asociacioni i Grave ‘Rrënja’
- OJQ-ja italiane ‘Intersos’

3 hotele – 16 dhoma & 32 shtretër

32 bujtina private banimi

32 B&B njësi në dispozicion

1 B&B në dispozicion në një kullë

3 restorante janë vënë në listë – 1 shërben ushqime tradicionale

Tregtia me pakicë – nuk ka dyqane artizanale apo zona të tregut të vjetër me dyqane tradicionale; nuk ka dyqane punëdoresh/suvenirësh dhe asnjë produkt lokal etj.

Gjakova

Komuna shtrihet në pjesën jugperëndimore të Kosovës

E lidhur nëpërmjet 4 rrugëve të mëdha rajonale për në Pejë, Prizren, Prishtinë dhe vendkalimin me Shqipërinë në Qafë Morinë

Vendbanimet: Qyteti/Qyteza – Gjakova dhe 84 fshatra

Popullsia e komunës – 150,000 – 90,000 në qytet & 60,000 në fshatrat kryesisht me prejardhje shqiptare-grupet minoritare përfshijnë ato me prejardhje boshnjake, prejardhje egjiptiane, prejardhje rome dhe prejardhje ashkali

Burimet natyrore-asnjë referim

Trashëgimia kulturore – tradita e zejtarisë – dy urat e emëruara sipas dy më të suksesshmëve-Tabakët dhe Terziajt: Xhamia e Hadumit e shekullit 16^{të} është më e vjetra në qytet; qyteti ka histori të gjatë të lidhjeve tregtare me Malësinë (Bjeshkët veriore shqiptare)-zejet në shkëmbim për kripë, sheqer, rroba etj: Tregu i vjetër me dyqane të vogla druri të restauruara pas shkatërrimit të vitit 1999 dhe të ngjallura suksesshëm.

Në Aneksin 4.1 IMM i Gjakovës identifikon 37 lokacione në Gjakovë në listën e vet të detajuar të lokacioneve kulturore të vlerësuara më së shumti.

Institucioni lokal përgjegjës për turizëm: Drejtorati për Zhvillim Ekonomik

Institucionet përgjegjëse për menaxhimin e trashëgimisë kulturore & natyrore: Drejtorati & IMM Gjakovë.

Lokacionet më të rëndësishme të identifikuara të trashëgimisë

Lokacioni i Çabratit

Lokacioni Shkukëza

Gryka e lumit Drin

*Tregu i vjetër

Koshare

*Ura e Toliqit

*Ura e Terzive

*Ura e Tabakut

Bujtinat

*Sahatkulla

*E mbrojtur ligjërisht

Projektet/Aktivitetet

Ura e Toliqit

Ura e Tabakut

Sahatkulla (Shkukëza)

Bujtina Tabhane

Pastrimi i lokacionit të parkut Shkukëza

Pastrimi i lokacionit Çabratit

Parku i lirisë

Urat e Toliqit, Terzive & Tabakut

Urat

Sahatkulla, Çarshia e Madhe

Bujtina Tabhane
Shkolla e Vjetër Islame (Mejtep) e Ruzhdiut
Xhamia e Halilit

Infrastruktura/Qasja etj

Në përgjithësi vlerësohet të jetë mesatare.

Aktivitetet organizative – përmenden por nuk specifikohen

Strategjitë & Buxhetet për Trashëgiminë

Nuk ka asnjë informatë mbi strategjinë apo buxhetin e qeverisë qendrore për menaxhimin e objekteve/lokacioneve të trashëgimisë kulturore në rajon. Referim i është bërë një buxheti në nivel komunal për një projekt specifik.

Interesimi i komunitetit lokal për trashëgiminë

Iniciativat për ndërtim të kapaciteteve përqendrohen në arsimin sekondar/nivelit të tretë. Bashkëpunimi me organet tjera njihet si potencialisht i çmuar. Interesimi i komunitetit lokal është inkurajuar dhe konsiderohet të jetë i interesuar për procesin e konservimit dhe i vetëdijshëm mbi vlerën e trashëgimisë si pjesë e produktit turistik.

Infrastruktura

Organizatat – asnjë nuk përmendet

3 hotele – 52 dhoma & 120 shtretër

4 hotele janë duke u ndërtuar – total prej 36 dhomash

Asnjë informatë mbi njësitë B&B nuk është në dispozicion

Asnjë B&B nuk është në dispozicion në kulla

Asnjë restorant nuk është vënë në listë

Tregtia me pakicë – ekzistojnë dyqane artizanale, zonat e tregut të vjetër me dyqane tradicionale dhe dyqane punëdoresh/suveniresh që shesin produkte lokale etj.